

ספר

מנהגנו

והוא מנהגי קהל עדת חסידי ברסלב

לירח האיתנים - חודש תשרי

(מותאם לשנים תשפ"ז - פ"ח הבעל"ט)

נערך ונסדר ע"י

הרה"ג ר' שמעון אנשיין שליט"א

רב ומו"ץ בעיר בית שמש יצ"ו

ומחבר ספר "הלכה פסוקה"

בהוצאת

אגודת "משך הנחל" להדפסת והפצת ספרי מוהר"ן מברסלב זצ"ל

פה עיר הקודש ירושלם תובב"א

חודש הרחמים והסליחות אלוך תשפ"ז

"מנחהגנר"

כל הזכויות שמורות להמלבה"ד הן עפ"י דין תורתינו הק' ולהבדיל
עפ"י חוקי המדינה

ובכללו שאיסור חמור להעתיק לסרוק ולצלם וכיוצ"ב בכל אמצעי
יצורה ללא אישור בכתב

Printed in e. israel

נדפס על נייר שאין בו חשש חילול שבת ח"ו

מילין זעירין

קונטרס זה הוא רק חלק זעיר מחיבור רב הכמות על מנהגי אנ"ש חסידי ברסלב, אשר רובו ככולו כבר נשלם, אך בהיות שרבו מבקשי הדרך אשר ילכו בה בירח האיתנים, ובפרט בשנים אלו [תשפ"ז - פ"ח] שראש השנה, וסוכות, ושמחת תורה - חלים בשבת, שיש בהם הרבה שינויים, ונחיצות חיבור כזה הוא גדול, אשר על כן חגרנו מתנינו להוציא לאור לפחות את הנחוץ כעת, ובעזר השם בקרוב נזכה להשלים כולו.

ואפתח בכבוד אכסניה תחילה - הלוא המה 'אגודת משך הנחל', והעומד בראשה הרה"ח ר' שלמה יהודה ווייצהנדלר שליט"א - אשר אסף בירר וקיבץ פעלים ומנהגים רבים עבור חיבור זה, ולולא סיועו ועזרתו ברוח ובגשם ובמעשה, לא היה חיבור זה נשלם.

גם אקדם בברכה הראויה להרה"ג ר' אברהם יארבלום שליט"א רב ומורה דקהל "אנשי מוהר"ן בירושלים ת"ו, אשר הואיל לפתוח לנו גנזי כתביו, ומהם הבאתי הרבה מהמנהגים כאן. וגם קיבל אותנו בסבר פנים יפות, והקצה הרבה מזמנו, לברר וללבן את הדברים העמומים כדי שיהיו מחוורים כשמלה.

שמעון אנשין

פתח דבר

א. לכאורה חיבור בשם 'מנהגנו' - אין לו מקום אצל אנ"ש, כי אנ"ש הקפידו לבלי לשנות ממנהג המקום אשר הם שם, והיינו באומן נהגו כמנהג אוקריינא, ואנ"ש דפולין נהגו כמנהג מקומם, זולת במה שסטו החסידים מההלכה.

וראה ב'שיח שרפי קודש': "הקפידו אנשי שלומנו מאד לבלי לשנות מנוסח המקובל והנפוץ שהיה באוקראינה מדור דור, ולא חידשו מנהגים חדשים, בפרט בנוסח התפילה. כי פשוט הוא שמרן הבעל שם טוב הקדוש ותלמידיו וכן רבינו הקדוש נהגו במנהגי אוקראינה, ורבינו עצמו לא רצה שיעשו חדשות - "מָעַן זָאל נִיט אויפֿטאָן קיין נײַעס", רק להתנהג כמו שהתנהגו בשנים עברו, כי יסודתם בהררי קודש שכך נהגו הצדיקים הנ"ל.

ב. בפרט לגבי נוסחאות התפילה, הרי מדברי רבינו זיע"א מפורש שאין הנוסחאות מעכבות כלל: ראה בשיח שרפי קודש (ח"ג סימן תל"א): "רבינו אמר לעניין נוסחאות התפילה: "חֲסִידוֹת אֵיזוּ נִישְׁט סוֹתֵר דָּעם גַּסַּח; מָעַן קָעַן דַּאווענען אַשְׁכֶּנֶז - אוֹן זײַן אַ חֲסִיד" - "חסידות אינה סותרת את הנוסח; אפשר להתפלל בנוסח אשכנז - ולהיות חסיד"א.

א. זאת ידוע אצלנו, שהבעל שם טוב הקדוש עצמו מעת היותו במעז'בוז' התפלל בנוסח ספרד וללא שום שינויים, וכן התפללו אחר כך אצל רבינו ומוהרנ"ת ז"ל עד דורנו אנו. דיבור זה בא ללמדנו שאף שאין חשש איסור לשנות מנוסח אשכנז לנוסח ספרד, מכל מקום ההליכה בדרך הבעש"ט איננה מחייבת לשנות בדווקא את נוסח התפילה לנוסח ספרד. (רל"י). ראה 'חיי מוהר"ן'

עוד שם [בסימן תל"ב]: עוד אמר רבינו לענין נוסחאות התפילה: "אז ער פארשטייט אליין אז ער זאל פייטן - זאל ער פייטן, ער דארף מיר נישט פֿרעגן; נאר אז ער פֿרעגט מיר צו ער זאל פייטן - וואלט איך אים נישט געהייסן" - "מי שנעשה חסיד, אם מבין הוא מעצמו שעליו לשנות ולהחליף הנוסח (מאשכנז לספרד) - שיחליף, אין הוא צריך לשאול אותי על כך; אבל אם היה שואל אותי האם לשנות - לא הייתי מצוה זאת עליו".²

וראה עוד שם (סימן תל"ג): רבינו הקדוש אמר אודות נוסח התפילה בסיום ברכת 'שתבח': "איך מיש זיך נישט אין קיין גֶסח, נאר דא זאג איך יא, אז דעם 'אל' זאל מען נישט זאגן; ווייל דער אָנהויב בִּרְכָה, ביי פֿרוף שְאָמר, הייבט זיך אן 'יחיד חי העולמים', זאל מען ענדיגן אויך 'יחיד חי העולמים' - "איני מתערב בנוסח התפילה,

סימן שס"ו, שרבינו הקדוש אמר את התורות שב'ליקוטי מוהר"ן' על סדר התפילה בנוסח ספרד; וראה בליקוטי תנינא סימן ה' אות י"ב, שהביא רבינו תקנת הקדמונים לומר קודם השינה 'מימיני מיכאל' וכו', שמקורה מראשוני אשכנז (סידור רש"י סימן תכט, מחזור ויטרי סימן עח), אף על פי שבקריאת שמע שעל המיטה בנוסח האריז"ל ליתא.

ב. ראה ב'אגרת הקודש' מהרה"ק רבי אלעזר בנו של רבי אלימלך מליז'ענסק שנדפסה בקצת מהדורות בסוף ספר 'נועם אלימלך', שכתב שרק עובדי ה' באמת מותרים לשנות לנוסח ספרד אם רוצים, כי יש בו תועלת גדולה, עיין שם. (רל"י); ועיין שם באגרת שהעיד על עצמו שבצעירותו כשהסתופף בצילו של הרה"ק רבי שמעלקא מניקלשבורג, ורבו היה מתפלל בנוסח ספרד, אף על פי כן היה מתפלל בנוסח אשכנז, ורק בזקנותו התחיל להתפלל בנוסח ספרד. וראה עוד בשו"ת חתם סופר או"ח סימנים ט"ו וט"ז, שכתב שקיבל מרבותיו (ר' נתן אדלר, ובעל ה'הפלאה' שהיה מתלמידי המגיד, וכן משמע כדבריהם ב'אמרי פנחס' שער סדר היום אות סא) שמה ששינו הבעל שם טוב ותלמידיו לנוסח ספרד, הוא מפני שהיו מכוונים בתפילתם את כוונות האר"י ז"ל, והאר"י ז"ל סידר כוונותיו לפי נוסח זה, אבל לאלו שאינם מכוונים את כוונות האר"י - אין יתרון בנוסח ספרד על פני נוסח אשכנז.

רק כאן אומר אני כן, שאת תיבת 'אל' (שבסיום 'ישתבח') לא יאמרו; כי בפתירת הברכה, בברכת 'ברוך שאמר', אומרים 'יחיד חי העולמים' - שיסיימו גם כן בתיבות 'יחיד חי העולמים'.

גם ראה שם (סימן תל"ה): "יש אומרים שפעם בעת שדיברו עם מוהרנ"ת אודות חילוקי הנוסחאות שבין נוסח אשכנז לנוסח ספרד בתפילת 'והוא רחום' שאומרים בשני וחמישי, נענה על זה מוהרנ"ת שהיה ראוי לומר את שתי הנוסחאות; ומרבי שמואל שפירא נשמע שמוהרנ"ת עצמו אכן נהג לומר את שתי הנוסחאות, ואמר שאף על פי שאומר את שתיהן - אינו יכול לקרר את לבו ולהשקיט את שברונו אף בזה" - "כְּאֵשׁ עֵר זָאֵגֶט בִּיידֶע - קֶען עֵר זײַךְ נֶאָד אַלץ נײַט קײלן דאס האַרץ":

ג. אמנם כל זה נכון רק מה שנוגע ליחיד בפני עצמו ולסדר יומו הפרטי, אך מה שנוגע 'לציבור' ובפרט בבית כנסת המיוחדת לאנ"ש - פשיטא שחייבים להתנהג במנהג אחיד משום 'איסור לא תתגודדו'. ואף במקום ובענין שאין חשש של איסור לא תתגודדו - הרי למען הסדר הטוב - בוודאי מן הכרח שיהיה מנהג אחיד בבית הכנסת כדי שלא יבואו לידי מחלוקת כשזה אומר בכה וזה בכה.

ג. הכוונה שאמר נוסח אשכנז שכולל בתוכו גם נוסח ספרד עם הוספות.

ד. ורבי לוי יצחק במענה לרבי שמואל שפירא אודות שיחה זאת, אמר שלא שמע דבר זה מעולם, וגם אינו מתקבל על ליבו, רק שמע בדומה לזה את הדיבור של 'אני הגבר' המובא בשיח שרפי קודש בחלק א' סימן תרס"ט, עיין שם ובהערה שם.

ואכן למרות הדברים האמורים לעיל - הקפידו אנשי שלומנו שיהיה מנהג זהה בבית כנסת, וכדלהלן:

"פעם בתפלת שחרית של שבת, נגש באומאן רבי בנימין פארבער מתושבי בארדיטשוב להתפלל כשליח ציבור לפני העמוד. והנה בבארדיטשוב התפללו בנוסח אחד מהודו עד תפילת שמונה עשרה, והתפלל הלה כהרגלו בנוסח בארדיטשוב, ולא כנוסחתנו וכמנהג העולם שהחזן משנה את ניגון הנוסח מ"ברכו" ולהלן.

לאחר התפילה נגש אליו רבי אברהם ב"ר נחמן והעיר לו על זה שלא נכון עשה, ואמר לו: "וואס דאָווענט איר דא דעם נסח בארדיטשוב? דא הייבט מען אן 'שוכן עד'!" - "מדוע אתם מתפללים כאן בנוסח בארדיטשוב? כאן משתנה הניגון בעת 'שוכן עד'". כי כידוע הקפידו אנשי שלומנו על ניגון נוסח התפילה, בכדי שלא להפריע ולבלבל את ציבור המתפללים.

(שיח שרפי קודש)

ומאיך כל שאינו מפריע לסדר התפילה לכלל הציבור, אכן לא הקפידו על זה, וכמובא:

"היה אחד מאנשי שלומנו (מלפנים מחסידי חב"ד) שהיה דר באחד מערי קאווקאז, והיה בא בכל שנה מרחק כזה לקיבוץ שבראש השנה. והיה מתפלל בקביעות כמה וכמה שנים כשליח צבור ביום צום גדליה, כי היה לו אז יארצייט, ואף על פי שהתפלל בנוסח

התפילה כנוסח סידור חב"ד, לא העיר לו על זה אף אחד מאנשי שלומנו, אף על פי שיש בהם כמה שינויים כידועי^ה.

(שיח שרפי קודש)

זאת ועוד, שבעזר השם נתרבו בתי כנסיות של אנ"ש בכל פזורות תבל, ונפשם אוותה לדעת את המנהג אשר ינהגו בבית כנסת, והנה לא מיבעיא כאלו שבאים ממקום שאין בידם מנהג כלל, אלא אפילו שידוע להם מנהג אבותיהם, אך רוצים להנהיג מנהג שווה לכל.

גם זאת, הואיל ורבינו ז"ל הזהירנו עד מאוד לבל נסטה אף מסעיף קטן שבשולחן ערוך, ואכן ההולכים בדרך רביז"ל באמת ובתמים מקפידים מאוד על זה - אשר על כן אין אנו נוהגים בהרבה מנהגים של כלל החסידים במקום שהמנהג אינו תואם את ההלכה.

ד. אך עדיין קשה להגדיר מהו מנהגינו, כי כאמור שכלל אנ"ש באומן ובפזורות אוקריינא נהגו כמנהג המקום, וכפי הנראה אנ"ש שהיו בפולין או בשאר מקומות, נהגו כמנהג מקומם. זולת בבואם לאומן, שאז נהגו כמנהג אנ"ש דשם.

והנה כשזכו אנ"ש להקים בתי כנסיות כאן בארץ ישראל, התחיל להתהוות כמה וכמה שינויים במנהגים, והרבה ממנהגי אנ"ש באומן נשתכחו או נשתנו על ידי זה, וזאת למרות שהרה"ח רבי לוי יצחק

ה. כי מה שמובא לעיל שרבי אברהם ב"ר נחמן העיר לרבי בנימין פארבער בהתפללו בניגון עיר בארדיטשוב, כי שם שינה את ניגון התפילה, ומפריע לכלל ציבור המתפללים (רל"י).

בנדר ז"ל ניסה לשמר כמה וכמה ממנהגי אנ"ש באומן אף בארץ ישראל, אך הרבה פעמים לא עלתה בידו להנהיג כן בדרכי שלום.

וכל זה מחמת כמה סיבות: א. כי בכל בית כנסת היו אנ"ש ממקומות שונים שהיו להם מנהגים שונים. ב. בגלל מנהגי ארץ ישראל ובפרט מנהגי ירושלים, שמצא חן בעיני כמה מאנ"ש וגם בגלל רצונם לנהוג כמנהג המקום. ג. באומן לא היה נפוץ ספר המשנ"ב ולא ידעו כמעט מפסקיו, והתנהגו בעיקר לפי פסקי 'שו"ע הרב', ורק בארץ ישראל נתוודעו לספרו שנתקבל כמעט כהכרעה גמורה לכולא עלמא.

ולפי האמור, האיך נוכל לומר 'זה מנהגינו'? פרט לכמה מנהגים הקבועים במסמדות מרביז"ל ומאנ"ש מקדמת דנא.

ה. אך למעשה, הואיל וכאמור שחשוב מאוד שיהיה מנהג קבוע בבית כנסת - לזאת בא חיבורנו זה להשוות המנהג על כל פנים ממה שביררנו איך נהגו אנ"ש בבית מדרשנו הגדול שבשכונת מאה שערים בירושלים (ישיבת 'אור הנעלם'), כי בכל זאת רבות בשנים היווה המקום לכור ההיתוך מרוב אנ"ש בארץ ישראל, וגם זכינו ורלו"י זצ"ל שהיה ממעתיקי השמועה והקפיד מאוד על שיחה ושיחה לברר סולתם, הוא הגבר הנהיג מקום זה ביד רמה. ובפרט בדברים שידוע לנו מעדות נאמנה שכך וכך נהג - הרי זה לנו כמעט כעדות ברורה שיסודתו בהררי קודש וכך גם נהגו אנ"ש באומן מדור דור.

אך עם כל זאת, במקום שאין מנהג אומן וירושלים שווים - נציין זאת. וכן מה שידוע לנו מנהג אנ"ש באומן, על אף שאין ידוע לנו שנוהגים כן כלל אנ"ש - בכל זאת נעתיקו. והרואה יבחר איך לקבוע המנהג, בתנאי שלא יגרום למחלוקת ח"ו, וגם בתנאי שאינו סותר להדיא מנהג המקום.

כמו כן נביא מה שידוע לנו מההנהגות שהיו אצל חשובי אנ"ש זצ"ל, שיכולים להיות שייכים גם לכל יחיד אף בדורנו. ואף שבודאי אינו מחוייב להתנהג כן.

ו. אך דע, שנעתיק רק מה שיתכן ואנו משנים מכלל החסידים, אבל מנהג או נוסח שאנו משתווים עם כלל החסידים - מובן שאין בו צורך בחיבורנו זה.

עם כל זאת קבענו מקום לסדרי התפילה הנחוצים אשר נהוגים אצל אנ"ש, אף על היות דבר זה פשוט ומבורר בקהילות החסידים - מכל מקום הבאנו זאת למען יהיה דבר השלם ושווה לכל נפש לכל פזורות אנ"ש שאין בידם מנהג מבורר אף בכגון זה, בפרט בשבתות ומועדים שהרבה נבוכים בהם, אם בגלל אי ידיעת המנהג הפשוט, ואם בגלל שיבושים שונים שהשתרשו במשך השנים אצל רבים וטובים, מבלי לדעת שסוטים מדברים המפורשים בשו"ע ונושאי כליו.

הערות והארות יתקבלו ברצון

אך רק במייל: 148amh@gmail.com

סליחות

אומרים הסליחות באשמורת הבוקר דייקא^א, שהוא הזמן המובחר לאמירת סליחות. ומתחילים בזמן המספיק לומר את הסליחות במתינות, ולתת שהות כדי להניח טלית ותפילין ולהתכוון כראוי לתפלת שחרית כותיקין^ב:

יום א' דסליחות - כ"ד אלול

סדר אמירת הסליחות

הש"ץ מתעטף בטלית.

מתחילים 'אשרי', ואחר זה אומר הש"ץ חצי קדיש.

ממשיכים: לך ה' הצדקה עד 'כי רב הוא', והחזן מתחיל מ'אשר יחדיו נמתיק סוד'.

א. כן היה נהוג בישראל מקדמת דנא, וכל מה שתיקנו לומר הסליחות באשמורת הוא כדי שיתפללו תיכף אחריה שחרית כוותיקין כמאמר מוהרנ"ת (להלן). ואצל אנשי שלומנו נזהרים לנהוג בכל עניין כפי שהיו נוהגים אצל רבינו, ועל כן נזהרים גם בכל ימי אמירת הסליחות לאמרן דווקא באשמורת ולהתפלל תיכף אחריהן שחרית כוותיקין; וכך הוא גם בסליחות של 'במוצאי מנוחה' ובסליחות של ערב ראש השנה הנקראות 'זכור ברית', ללא שום שינויים. (רל"י).

ב. ראה 'שיח שרפי קודש' חלק ג' סימן תכ"ו מה שאמר מוהרנ"ת: "דאס גרויסקייט פון 'וְתִיקִין' איז אזוי גרויס, אז מען האט געזאגט סליחות כדי אז מען זאל דאווענען וְתִיקִין!" - "מעלתה של התפילה כוותיקין כה גדולה, שמה שתיקנו לומר סליחות באשמורת הבוקר הוא כדי שיתפללו אחר כך התפילה כותיקין".

ואחר כך אומרים הקהל 'סלח לנו וכו', והחזן חוזר על זה.

ומתחילים 'אלוקינו וכו' איך נפתח פה וכו' עד 'אנו בטוחים', והחזן מסיים 'שוכן עד תמוכים וכו'.

וממשיכים 'כי על רחמיך וכו' עד 'אשר ארחם', והחזן מסיים 'ומנהיג וכו' וכן כתוב וכו'.

וממשיכים 'אל ארך אפים' עד 'ושם נאמר', והחזן מתחיל 'תעבור וכו'.

וממשיכים: ויעבור וכו' ה' ה' וכו', ה' בוקר וכו', כרחם וכו', סלח וכו', עד 'ושם נאמר', והחזן אומר 'סלח נא וכו'.

ואחר כך הקהל אומר: ויאמר ה' וכו' הטה וכו', אלוקינו וכו' אין מי וכו' עד 'ועינינו האר', והחזן מתחיל 'שמך וכו'.

וממשיכים: אל מלך וכו' עד בשם ה', והחזן מתחיל 'אל הורית וכו' ושם נאמר'.

וממשיכים: ויעבור וכו' ה' ה' וכו', תבוא וכו', כרחם וכו'. אלוקינו וכו' תבוא לפניך וכו' עד ותנחמנו, והחזן מתחיל 'הקטון וכו'. וממשיכים: אל מלך וכו' עד בשם ה', והחזן מתחיל 'אל הורית וכו'.

פותחים הארון: החזן מתחיל 'במוצאי מנוחה וכו' ואל התפילה', והקהל אומר פיסקא זו וממשיכים לפיסקא השניה 'את ימין וכו', והחזן חוזר על הפיסקא השניה והקהל ממשיך לפיסקא השלישית, וכן הלאה עד סוף הפזמון.

סוגרים הארון, ואחר כך אומרים 'אל מלך' וכו' עד 'בשם ה', והחזן מתחיל 'אל הורית' וכו'.

וממשיכים: זכור רחמיך וכו', זכור לנו וכו' עד לכל העמים, והחזן מתחיל 'תביאנו וכו'.

פותחים הארון, החזן מתחיל פסוק ראשון של 'שמע קולינו וכו', והקהל חוזר על פסוק זה, והחזן ממשיך לפסוק השני והקהל חוזר עליו, והחזן ממשיך לפסוק השלישי והקהל חוזר עליו, וממשיכים לומר גם פסוק 'יהיו לרצון', ואחר כך החזן אומר פסוק 'אל תשליכנו מלפניך' והקהל חוזר עליו, ואחר כך 'אל תשליכנו לעת וכו' והקהל חוזר עליו. ומהפסוק 'אל תעזבנו' אומרים כולם ביחד.

סוגרים הארון, וממשיכים אלו קינו וכו' אשמנו וכו', ואומרים 'אשמנו' רק פעם אחת, וממשיכים את שאר הפיוטים עד סוף הסליחות. ובאמירת דוד וכו' רחום וחנון, נופלים על אפים כמו בתחנון. ואחר כך אומר הש"ץ קדיש תתקבל.

שליח ציבור לתפלת שחרית

אם יש 'חיוב' להתפלל לפני העמוד, אזי הוא ניגש לתפלת שחרית. אבל כשאין חיוב, אזי ניגש לשחרית הש"ץ של סליחות. אבל במנחה לא הקפידו מי שניגש.

תקיעת שופר תשר"ת - אחרי התפילה.

תענית חצי יום

ביום א' דסליחות נהגו אנשי שלומנו לצום חצי יום^א.

יום שני - כ"ה אלול - יום שני דסליחות

סדרו וחלוקת הקטעים של החזן והקהל באמירת סליחות - הוא לפי סדר האמור ביום ראשון דסליחות. הפזמון 'מלאכי רחמים' אומרים פיסקא פיסקא כאמור ביום ראשון בפזמון במוצאי מנוחה.

תפלת שחרית ואמירת תחנון כרגיל ביום שני.

בשאר ימי הסליחות היו מאנשי שלומנו שנהגו להתענות חצי יום^ב.

ג. וכנפסק בטור סימן תקפא והביאו המגן אברהם שם.

ד. ראה בספר הלבוש סימן תקפ"א הטעם שמקדימין לומר סליחות לפחות ארבעה ימים לפני ראש השנה: "משום שמנהג רוב העולם שיתענו עשרה תעניות עם יום כיפור, כנגד עשרת ימי תשובה, ולעולם יחסרו ארבעה ימים מראש השנה עד יום יום כיפור שלא יוכלו להתענות בהם, דהיינו שני ימים ראש השנה ושבת תשובה וערב יום כיפור. לפיכך, כשחל ראש השנה ביום ה', אז יכולין להתענות ארבעה ימים קודם ראש השנה וה' ימים בין ראש השנה ליום כיפור, ויום כיפור הוא העשירי. וכל שכן כשחל בשבת. אבל כשחל ב' או בג', שלא יוכלו להתענות ארבעה ימים באותו שבוע, לכך מתחילין בשבוע שלפניה. וכדי שיהיה לעולם יום קבוע שלא יטעו, קבעו להתחיל לעולם ביום א'; ואז יוכל להפסיק בין התעניות ולהשלים עשרה ימי תענית בימים מדולגים".

יום שלישי - כ"ז אלול - יום שלישי דסליחות

סדרו וחלוקת הקטעים של החזן והקהל באמירת סליחות - לפי סדר האמור ביום ראשון דסליחות. הפזמון 'ישראל נושע' אומרים פיסקא פיסקא כאמור ביום ראשון בפזמון במוצאי מנוחה.

יום רביעי - כ"ח אלול - יום רביעי דסליחות

סדרו וחלוקת הקטעים של החזן והקהל באמירת סליחות, לפי סדר האמור ביום ראשון דסליחות. הפזמון 'באשמורת הבוקר' אומרים פיסקא פיסקא כאמור ביום ראשון בפזמון במוצאי מנוחה.

יום חמישי - כ"ח אלול - יום חמישי דסליחות

סדרו וחלוקת הקטעים של החזן והקהל באמירת סליחות, לפי סדר האמור ביום ראשון דסליחות. הפזמון 'שחר קמתי' אומרים פיסקא פיסקא כאמור ביום ראשון בפזמון במוצאי מנוחה.

תפלת שחרית ואמירת תחנון כרגיל ביום חמישי.

במנוחה אומרים תחנון.

זכור ברית - ליל שישי - כ"ט אלול - ערב ראש השנה

אסיפת הנפשות למקום גניזתו

למען השם אל יזיז דעתו ומחשבתו, רק להיות על ראש השנה בפה (אומאן), לתחוב ראשו בין אוהבינו המקשרים את עצמם עם נשמת אור רבינו ז"ל:

(מכתב רבי נחמן טולטשינער מיום ד עקב תרל"ב)

להודיע לדורות שהשלשה דברים האלה יסודות העקריים בהשארת אדוננו מורנו ורבינו זצ"ל, כפי המובן בזה מדברי מוהרנ"ת ז"ל: אסיפתנו על ראש השנה - שבזה ממילא כלול גם אמירת העשרה קפיטל תהלים על ציונו הקדוש וכו"י:

(כוכבי אור, אחרי אנשי מוהר"ן (ב))

דרכנו תמיד להתאסף באומאן בימי ראש השנה הקדושים, להתפלל על ציון אדוננו מורנו ורבינו בערב ראש השנה, ולהתפלל ביחד בימי ראש השנה הקדושים במדרשו הקדוש:

(ראבר"נ, קונטרס ימי התלאות)

פעם כשחל ערב ראש השנה להיות ביום ראשון, ואנשי שלומנו משאר העיירות הקדימו כנהוג לבוא כבר על שבת לאומאן בכדי שיוכלו

לומר באומאן גם את הסליחות של ערב ראש השנה הנקראות 'זכור ברית', אך כמה מאנשי טעפליק יצאו רק במוצאי שבת קודש בדרכם לאומאן, ואת הסליחות אמרו יחדו בכפר 'פאלאנקע' הסמוך מאד לאומאן. אחר כך כשהגיעו לאומאן, גער בהם מוהרנ"ת ואמר להם: "איינער אַזא ראש השנה - איז בעסער אינגאנצן נישט!" - "אם ראש השנה הוא כך - טוב יותר בכלל לא לבוא!".

(שיח שרפי קודש חלק א' סימן ר"ל)

1. בשנים שהיה חל ראש השנה ביום ב' וג' היה המנהג אצל אנשי רבינו בימי חייו הקדושים להזדרז לבוא ולהיות אצלו כבר על שבת קודש ('אמאל איז גענוען אז סע פלעגט דער עולם קומען שוין אויף שבת'). ובכדי שיאמרו כעלות הבוקר של יום ראשון את הסליחות של ערב ראש השנה הנקראות 'זכור ברית' יחד עימו. (רל"י).
2. 'פאלאנקע' הוא כפר של נכרים. (רל"י).

ח. וטעם הדבר כי הסליחות של 'זכור ברית' הוא גם כן 'ראש השנה' - "זכור ברית איז אויכעט ראש השנה". ומובא בחיי מוהר"ן בסימן ש"ה שפעם אחת עמד רבינו בערב ראש השנה אחרי הסליחות ואמר: "אנשים אחרים היו מרוצים שיהיה להם ראש השנה כמו ערב ראש השנה שהיה לכם", ואמר בזה הלשון: "אנדערע וואלטן זיך געוואונטשן אזוי א ראש השנה וכו'". ומה שהתבטא מוהרנ"ת בכזו חריפות, הוא מפני שהבחין באנשי טעפליק שהם רוצים להנהיג הנהגה חדשה, להיכנס לתוך ה'ראש השנה' של רבינו ללא ה'זכור ברית' אצלו. (רל"י). וראה עוד להלן אודות רבי נחמן ב"ר יצחק לייב תלמיד מוהרנ"ת שהיה הבעל תפילה בתפילת מנחה של ערב ראש השנה, ובעת תפילתו שררו בקלויז אימה ופחד ה' כאלו שהיו יראים אף להרים את הראש, ובבחינת הכתוב (ישעיה ב כא) "לבוא בנקרות הצורים ובסעיפי הסלעים מפני פחד ה' ומהדר גאונו בקומו לערוץ הארץ", ובשנה הראשונה שלאחר הסתלקותו ניגש במקומו שליח ציבור אחר להתפלל בערב ראש השנה את תפילת המנחה, ושאל אחד מהזקנים שהיה מהגדולים שבאנשי שלומנו: "פארוואס איז רבי נחמן נישט צוגעגאנגען?" - "מדוע לא ניגש רבי נחמן לתפילת המנחה?", וכשענו לו שנסתלק ונפטר, השיב בתמיה: "ציי 'זכור ברית' האב איך אים דאך געזעהן שטיין אין שול?" - "הרי ראיתי אותו (את רבי נחמן) עומד בבית הכנסת בעת הסליחות של 'זכור ברית'!" - [והוא על פי המבואר בחיי מוהר"ן סימן ק"א, עיין שם]; וראה עוד להלן בערך רבי אבא שו"ב, וכן בערך הרב יצחק מחארשטיוואטע בסיפור התקרבות אחיו לרבינו הקדוש.

סדר אמירת הסליחות

נהגו לשתות לפני עלות השחר, אבל לא נהגו גם לאכול.

משכימים בעוד ליל לומר סליחות בהתעוררות.

הש"ץ מתעטף בטלית ומתחילים אשרי וכו' חצי קדיש, לך ה' וכו'. בפסקאות: אשרי העם, בחצוצרות, צדק - אומר החזן ואחר כך הקהל.

וממשיכים באמירת הפיוטים. חלוקת הקטעים של החזן והקהל לפי סדר האמור ביום ראשון.

פזמון 'שלוש עשרה מידות', אומרים אותו פיסקא פיסקא חזן וקהל, כסדר האמור ביום ראשון בפזמון במוצאי מנוחה. ואחר כך אומרים אל מלך וכו' לכל קוראיו.

פותחים הארון, והחזן מתחיל פזמון 'אל תבוא', והחזן אומר פיסקא אחת והקהל חוזר על זה, והחזן אומר פיסקא השניה והקהל חוזר על זה, וכן הלאה עד סוף הפזמון. וסוגרים הארון.

ואחר כך מתחיל החזן פזמון 'שופט כל הארץ וכו' לעולת התמיד', והקהל חוזר על זה וממשיך לפיסקא השניה, והחזן אומר פיסקא השניה והקהל ממשיך לפיסקא השלישית. וכן הלאה עד סוף הפזמון.

ט. כתב הרמ"א תקפא ב, ורבים נוהגין לאכול בערב ראש השנה קודם עלות השחר, משום חוקות הגוים שהיו נוהגים להתענות בערב חגיהם. ויכולים לאכול בלא תנאי, אחר שכן נהגו. והוסיף המשנ"ב והאידנא נהוג עלמא שלא לאכול, רק שישתה קפה או תה קודם הליכה לביהכנ"ס.

ואחר כך ממשיכים אל מלך וכו' עד והארץ אזכור. והחזן מתחיל פזמון 'זכור ברית וכו' למען שמך', והקהל חוזר על זה וממשיך לפיסקא השניה, והחזן אומר פיסקא השניה והקהל ממשיך לפיסקא השלישית. וכן הלאה עד סוף הפזמון.

ואחר כך ממשיכים: זכור לנו וכו' שמע קולינו וכו', כסדר האמור ביום ראשון דסליחות, וממשיכים עד סיום הסליחות.

ערב ראש השנה

בשחרית אין אומרים תחנון ולא למנצח. ובשיר של יום מתחילים 'היום יום וכו'. אין תוקעים לאחר התפילה.

אחרי שחרית, עושים 'התרת נדרים'.

נוהגים להתענות עד חצות היום'.

י. ראה ב'כוכבי אור' אנשי מוהר"ן ח"ג אות לג: "פעם אחת בערב ראש השנה בבוקר שאל אותו בנו הר' יצחק ז"ל על אודות שחלש לבו מאד אם יאכל איזה דבר קודם לכתו על ציונו הקדוש כדי שיהיה בכחו לפרש שם שיחתו בהתעוררות הלב כראוי, והשיב לו, לאו אמור כאשר תוכל ובלבד שיהיה קודם האכילה"; וראה ב'שיח שרפי קודש' חלק א' סימן רכ"ח: "נחלה פעם רבי יצחק בן מוהרנ"ת בימי הקיץ באיזו מחלה, וחשב כבר אז בדעתו שלא יוכל להגיע על ראש השנה לקיבוץ אנשי שלומנו באומאן; וכשביקש בתפילתו מהשם יתברך על רפואתו, ענה ואמר: "רבונו של עולם, איך זאל דיר זאגן אז איך וועל דיר מער נישט זינדיגן - ווי קען איך דיר זאגן אז איך ווייס נישט? אבער דאס זאג איך דיר צו: אַ כפוי טובה וועל איך שוין גיט זיין, איך וועל תמיד געזענקען וואס דו האסט מיר געטאן!" - "רבונו של עולם, וכי מה אוכל כבר להבטיחך? שאבטיחך שאם תבריאני לא אחטא יותר לעולם - איך יכול אני להבטיחך זאת כשאני יודע? אולם זאת מבטיח אני לך: כפוי טובה כבר לא אהיה, ותמיד אזכור את החסד שעשית עמדי!".

ערב ראש השנה ראוי ליתן על פדיון². (שיחות הר"ן, סימן רי"ד)

דרך ה'ידידי דברים' לפני רבינו ז"ל בחיים חיותו היה נוהג לכלל רק בערב ראש השנה, ורק עד שנסע ללעמבערג וכו'; ולאחר הסתלקות רבינו שבו אנשי שלומנו לנהוג על ציונו הקדוש בהנהגה זו של ידידי דברים לפני רבינו, והיו מבקשים ומפצירים אז שיעורר רחמים גדולים ורבים עליהם אצל השם יתברך³:

(שיח שרפי קודש חלק א' סימן ר"ל)

ואכן הבריא רבי יצחק, ונסע והגיע לאומאן על ימי ראש השנה, ובערב ראש השנה בבוקר, שמנהג ישראל לצום אז עד חצות היום כידוע, היה קשה לו הצום מחמת חולשתו הנ"ל, ועל כן אמר לאביו מוהרנ"ת שהוא רוצה תחילה לטעום מעט איזה דבר מאכל, ואחר כך ילך לציון רבנו הקדוש לומר שם את התקון הכללי וה'ידידי דברים', כי על ידי שיטעום איזה דבר מאכל יוכל להתפלל שם על הציון בארוכה ובכוונה כראוי ('ער ויל גיין צום רבי'ן אויפן ציון, און ער איז שוואך, אז ער וועט עפעס עסן פריער וועט ער קענען זיין לענגער'). השיב לו מוהרנ"ת: **"גיי צו דעם רבי'ן אויפן ציון, און זאלסט זאגן ווי אזוי דו וועסט זאגן, אבי פארן עסן, און נאך דעם עסן וועסטו זעהן צו גיין נאכאמאל!"** - "אל תעשה כן, רק תלך לציון ותאמר שם העשרה מזמורים איך שתאמר, ובלבד שיהיה קודם האכילה, ולאחר מכן, אחרי האכילה, ראה לחזור שוב להשתטח על הציון ולהתפלל בארוכה!"⁴.

כ. ראה ב'שיח שרפי קודש' חלק א' סימן קע"ו: "רבינו אמר לרבי יודל: **"דיין זאך איז פדיונות"** - "העניין שלך הוא פדיונות". ואשר על כן היו כלל תלמידי רבנו ואף מוהרנ"ת משתדלים ליתן לרבי יודל בכל ערב ראש השנה מעות לפדיון נפש, מלבד מה שנתנו גם בסתם אחד לשני; כי כן היתה דרך כלל אנשי שלומנו בענין הפדיונות, שזה נתן פדיון לזה וזה נתן לזה - **"דאס איז דער וועג גענווען, דער האט געגעבן דעם און דער האט געגעבן דעם"**.

ל. כך היתה מעולם הדרך בעת ההשתטחות על ציונו הקדוש, לבקש מרבינו הקדוש שיבקש ויעורר אצל ה' יתברך רחמים רבים וגדולים, כי רחמים פשוטים אינם מספיקים (עיין ליקוטי קמא סימן קה). וצריכים להיזהר מאוד מלשונות של בקשה מהצדיק עצמו, אלא כל הדיבורים יהיו רק על דרך הכתוב בתורה (במדבר כא ז): **"ויבוא העם אל משה ויאמרו חטאנו כי דיברנו בה' וברך, התפלל אל ה' ויסר מעלינו את הנחש, ויתפלל משה בעד העם"**, כי התורה נותנת לנו

בערב ראש השנה (כשעדיין לא היתה אפשרות להגיע לציון רביז"ל באומאן), מיד אחר התפילה נהג רבי לוי יצחק לנסוע לכותל המערבי כדרכו מדי יום אחר תפילת הוותיקין, ואם נשאר עוד זמן, נסע גם לקבר שמעון הצדיק ולקבר רחל, ואף פעמים לחברון להשתטח על קברי אבות.

הנהגות כלליות של אנ"ש בימים הנוראים

בבית הכנסת מחליפים לפרוכת לבנה, וכן את המעילים של הספרים תורה ללבנים, המפה של הבימה ושל עמוד הש"ץ, ללבן. ומשאירים אותם כך עד אחרי שבת בראשית.

הדרך אצל רוב אנ"ש בארץ ישראל ללבוש בגד עליון לבן (קיטל) בכל ימי ראש השנה.

בזה דרך לימוד היאך ובאיזה אופן לבקש ולהתפלל כשנמצאים אצל הצדיק; ובתוך דברי הבקשה אפשר להזכיר כל מיני לימוד זכות ונקודות טובות שבזכותם אכן יתעוררו רחמים רבים אצל השי"ת. (רל"י); [וראה 'עלים לתרופה' במכתב מיום ב' וישב שנת תקפ"ז: "עליך אחי נפשי ולבבי המצוה הזאת ועל כל אנשי שלומנו הנלווים אליך, שתלכו על ציון הקדוש והנורא ותספרו בפיכם לרבינו ז"ל כל זה כאשר בלבבכם, ותבקשו ותתחננו להשם יתברך שיחמול על עניותנו ושפלותנו ויהיה בעזרנו לגמור עסקנו מהרה, כי אין לנו על מי להשען כי אם על אבינו שבשמים בכוח וזכות אדוננו מורנו ורבינו אור האורות זכר צדיק וקדוש לברכה, וה' הטוב יעשה"; ועיין עוד בלשון תפילת מוהרנ"ת ב'ליקוטי תפילות' ח"ב סימן מ"ז, ובתפילה שאחרי תיקון הכללי].

מ. ולפנים היה מנהגינו שרק הש"ץ והבעל תוקע לבשו בגד לבן (קיטל), ובפעם הראשונה להתמנותם היה הגדול שבקהל מלביש אותם בבגד זה.

בבוקר בימים הנוראים, כשאמרו קודם התפילה "הריני מקשר" וכו', היו כאלה שכבר כוונתו גם על שאר תפילות היום. והיו כאלו שאמרו קודם כל תפילה ותפילה.

הקפידו אנשי שלומנו מאד מאד לבלי לשנות שום שינוי מנוסחאות המקובלות בתפילת הימים הנוראים.

העובדי ה' הגדולים שבאנשי שלומנו שהיו מתפללים בכוחות ובצערות משך כל השנה, הרי שבראש השנה לא ניכרו כל כך ולא התהדרו בעבודתם בבחינת: "אל תתהדר לפני מלך" שהזכירו רבינו בליקוטי קמא סימן כ' על מאמר ספרא דצניעותא (שנאמר בראש השנה תקס"ה) על התיבות 'ארחא מליא דלא אתחזיא', שהוא בחינת תפילה וכו', עין שם. והדגישו ואמרו ברמז 'לא אתחזיא' לבלי להראות ולהתבלט כלפי חוץ בבחינת: "אל תתהדר לפני מלך", כי צריך להקטין את עצמו, עין שם. והתפללו עם כל הקהל יחדיו בהתעוררות ובנעימות. ותיכף עם סיום החג בתפלת מעריב של מוצאי ראש השנה כבר שמעו אותם שוב היטב היטב.

ג. "ידוע לנו בפירוש משיחות בעל פה, שדעת רבינו הקדוש שהחזנים המשמשים כשליחי ציבור (בראש השנה וימים נוראים) צריכים להתפלל היטב כפי הנוסח. ובחי רבינו לא היו אנשי יורדים לפני התיבה מעצמם, גם לא היה שליח ציבור וחזן קבוע, רק רבינו ז"ל היה מצווה בכל פעם על אחד מאנשי להתפלל לפני העמוד; ופעמים רבות שימש תלמיד רבינו רבי חייקל כשליח ציבור, יותר משאר החזנים, אך לא באופן קבוע, והוא היה חזן ומתפלל כנוסח. גם ראה לעיל סימן נ"ב (ב) שפעם שלח רבינו את תלמידו הרב רבי אורי מיאס להיות שליח ציבור, אף על פי שלא הכיר את נוסח התפילה. דרכו של רבינו ז"ל היתה שהיה נוהג לקרוא אליו אחרי התפילה לקידוש את המתפללים שחרית ומוסף לפני העמוד" (שיח שרפי קודש חלק א' סימן ר"ב).

ס. ראה בזהר ויצא קס: "בכל אתר דבר נש צלי צלותיה, יכליל גרמיה בין סגיאין בכלל דסגיאין.

בראש השנה היו אנשי שלומנו, אפילו הגדולים במעלה, מתנהגים בפשיטות ובביטול היישות לגמרי, עד שהיה קשה להכירם לרוב הענווה והביטול שהיה להם. ואפילו עליה לתורה וכו' לא קיבלו. ולא היו מכבדים אותם בשום כיבודים, אפלו אותם החשובים שבין אנשי שלומנו כרבי אברהם ב"ר נחמן ורבי געצ'י ורבי שמשון וכו' וכו'. רק כל מי שקנה עליה לתורה עלה הוא עצמו לתורה, ומחמת שהם היו עניים וכו' לא קנו עליה.

שליח הציבור בימים נוראים

היו מקפידים מאוד, לבלי לשלוח אלמן או גרוש לשמש כשליח ציבור בימים הנוראים^ע, אך זאת דווקא בשליח ציבור חדש, אבל מי שכבר הוחזק להיות ש"ץ, לא קפיד.

ותא חזי, שונמית כד אמר לה אלישע היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא, היש לדבר לך אל המלך, ההוא יומא יום טוב דראש השנה הוה, וההוא יומא דמלכותא דרקינא שלטא למידן עלמא, וקודש אברין הוא אקרי מלך המשפט בההוא זמנא, ובגין כך אמר לה היש לדבר לך אל המלך, מה כתיב ותאמר בתוך עמי אנכי יושבת, מאי קאמרה, לא בעינא למהוי רשימאה לעילא, אלא לאעלא רישאי בין סגיאין, ולא לאפקא מכללא דלהון, וכך בעי ליה לבר נש לאתכללא בכללא דסגיאין, ולא לאתייחדא בלחודוי בגין דלא ישגחון עליה לאדכרא חובוי". ("בכל מקום שאדם מתפלל תפילתו יכלול את עצמו בין הרבים שגם הוא יזכר למעלה בכלל הרבים, וראיה לדבר מהאשה השונמית שכשאמר לה אלישע (מלכים ב ד, יג) 'היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא'. ואותו היום היה יום טוב של ראש השנה, ובאותו היום המלכות העליונה שולטת לדון את העולם, והקדוש ברוך הוא נקרא באותו זמן מלך המשפט. לכן כששאל ממנה: היש לדבר לך אל המלך? ענתה שאינה רוצה להיות נרשמת לבדה למעלה, אלא להכניס את ראשה בין הרבים ולא להוציא את עצמה מהכלל. כי כן צריך האדם להכלל בכלל הרבים ולא להיות מיוחד לבדו כדי שלא ישגחו עליו להזכיר לו עוונותיו") (רל"י).

^ע. ראה 'שיח שרפי קודש' חלק ב' סימן תרו ובהערה שם: 'שארית ישראל' מכתב ל"ה מרבי אברהם שטערנהארץ: "ידידי הנאהבים ונאמנים עלי וכו', כפי שידוע לכם ידידי שזה פלג גוף

נהוג היה בראש השנה, שהבעל מוסף היה גם מתפלל תפילת מעריב בליל ראש השנה, וכן ביום כיפור התפלל הבעל מוסף תפילת כל נדרי ותפילת נעילה.

לא היה נראה וניכר שום יחס מיוחד שציפו לו שליחי הצבור המשרתים בקודש. כי היה טבוע בהם מימרת אנשי שלומנו שהשליח ציבור האמיתי הוא רבינו בעצמו, כי הוא השליח ציבור שיודע ללקט כל הטוב שיש בכל אחד ואחד, וכמבואר היטב בליקוטי קמא סימן רפ"ב על המשנה: "החזן רואה היכן התינוקות קורין", עין שם. והחזן אינו אלא כמקל המוציא קול מזה הנופח דרכו, שהוא הצדיק הגדול ששמעו הולך בכל המדינות. כי על פי רוב בין המתפללים רבים רבים היו שהיו נעלים בהרבה מהחזנים, והיו החזנים עצמם אף הם שפלים מאד בעיני עצמם לעומתם, ולא ציפו לשום כבוד ויקר מהציבור.

נוסחאות וניגוני ימים נוראים

הנוסח המקובל אצלנו כיום בתפילת ראש השנה ויום כיפור, הוא ברובו כפי אשר התפללו אצל רבינו הקדוש בזמנו. ומיוסדים

אני יותר משנה, ולא היה בדעתי לשום זיווג בחוץ לארץ, אך כפי שאנשי שלומנו יחיו ממדינתנו מפצירים אותי בטענות אמיתיים שלעת עתה שליח ציבור אני במקום קדוש כזה, היינו בהקלויז שלנו וכו', ואני קודם בואי לארץ הקודש לעת עתה נצרך להיות בעל תפילה שלהם, שאפילו על בתי כנסיות סתם מקפיד ה'שולחן ערוך' שיהיה השליח ציבור נשוי ולא פלג, בפרט בקדושת ראש השנה שלנו התלוי בזה תיקון כל העולמות וכו'".

על פי נוסח קהילות דגלילות וואהלין אשר נתייסדו ברובם על ידי הצדיק רבי משה שפירא (בן הצדיק רבי פנחס קאריצער) שהיה בעל מנגן. וכן נוסח התחלת חזרת התפילה שבראש השנה, וכן ניגון ההתחלה של "כל נדרי", והפיוטים שבחזרת השליח ציבור שבתפילת נעילה הוא מהצדיק רבי משה הנ"ל. כמו כן יש מהנוסחאות אצלנו שחזרו על ידי הרב המגיד מטירהאויצע שהיה בעל תפילה בעירו בימים נוראים.

נוסח התפילה שהתפלל רבי לוי יצחק את תפלת המנחה של ערב ראש השנה, היה מדויק כפי הנוסח שהתפלל הש"ץ רבי אברהם שטערנהארץ.

במזמור 'שיר המעלות ממעמקים' הנאמרת בשחרית קודם ברכת יוצר, כשהיה החזן מגיע לתיבות 'והרבה עמו פדות' היה כופל

פ. ראה ב'שיח שרפי קודש' חלק ד' סימן ס"ג: "נוסח התפילה של הימים הנוראים שהיה נהוג בכל אוקראינה (השונה מנוסח פולין) הוא מנוסח וואהלין, אשר סידרו רבי משה בן רבי פנחס קאריצער, כמו התחלת ברכת 'אבות', וכן הנוסח של 'כל נדרי' שבנוסחתנו; אמנם שאר הנוסחאות שלנו, כמו תפילת המוסף, וכן הנוסח הנאה ('ס'איז אַ גוטער נַסח!) של 'סדר העבודה' שבתפילת מוסף של יום כיפור, ועוד כיוצא - הוא מהרב המגיד מטירהאויצע, שהיה 'בעל תפילה' בראש השנה.

צ. וראה ב'שיח שרפי קודש' חלק ד' סימן ס"ג: "כמדומה שאחרי הסתלקות רבנו ז"ל היה רבי גרשון מתפלל בימי ראש השנה באומאן לפני העמוד כנוסח זקנו הרב המגיד מטירהאויצע, הוא הנוסח אשר בהשגחת השם יתברך הוקבע אצלנו ברובו עד היום הזה, ובשנות תק"צ בזמנו של מוהרנ"ת החל רבי יקותיאל בנו של רבי גרשון להתפלל לפני העמוד, וגם הוא היה מתפלל בנוסח של אבי זקנו, הלא הוא הרב המגיד מטירהאויצע, אשר על שמו גם היה קרוי".

תיבת 'והרבה'פ. אמנם בירושלים פסק מנהג זה, לבקשת רבי אלחנן ספקטור מהבעל שחרית רבי יצחק גרשון ברזעסקי.

נוסח הניגון בפיוט 'אדון עולם' שבתפילת ראש השנה, שונה הוא מנוסח הניגון של יום כיפור, ולא כנהוג אצלנו היום. ואמר רבי לוי יצחק שרצה להקפיד בזה ולהנהיגו בין אנשי שלומנו, אולם לא היה בכוחו לשנות הדבר, היות שלא ידעו אנשי שלומנו שבארץ ישראל הנוסח הזה. נוסח זה ידוע הוא לבקאים, והיו מזמרים אותו בעת אמירת אדון עולם בליל יום כיפור אחר תפלת ערבית.

רבי נחמן טולטשינער היה נוהג לנגן את הפיוט 'ובכן אמרו לאלוקים' שבימים הנוראים, בניגון המושר בפי אנשי שלומנו על 'יה רבון עולם ועלמאי' הידוע למנגנים, והניגון המושר כיום הוא מיסודו של החזן רבי דוד שטעפער.

הניגון שלפני התחלת תיבת 'אשרי', וכן הניגון שעל תפלת 'הנני העני', וכן התנועה על הפיוט 'כבקרת רועה עדרו' שבתפלת

ק. וכפי הנראה נתייסד על פי המבואר בפרפראות לחכמה סימן רטו אות ב: "אך והרבה עמו פדות, היינו שיש עמו הרבה פדות וישועות שצריך להושיע את האדם ולפדותו מכמה וכמה מיני צרות בגשמיות ורוחניות, על כן אי אפשר למלאות חסרונו מיד וצריך רק לייחל ולהמתין לישועת ה' בבחינת קוית' ה' קותה נפשי ולדברו הוחלתי וכו', כי הוא יתברך מרבה לפדות את האדם וצריך להמתין עד שיפדה אותו מהצרה היותר גדולה מזאת ואחר כך יושיעו גם בזה כי אין בעל נס מכיר בניסו, והעיקר מה שהוא יתברך פודה את ישראל על ידי הפדיון העליון הנ"ל [שזה גם כן בחינת **והרבה עמו פדות** היינו הפדיון הגדול הנ"ל שכולל כל הפדיונות של כל הכ"ד בתי דינים וכך שמעתי מפיו הקדוש [של מוהרנ"ת] בעל פה".

ר. רבי יצחק גרשון ב"ר יעקב זאב הכהן ברזעסקי נלב"ע י"ג סיון תשס"ה.

מוסף של ימים הנוראים, הוא מרבי לייבלי קאנסטאנטינער, כי רבי נחמן טולטשינער היה אומרו לעצמו בלחש כנהוג בכמה קהילות.

הנוסח הידוע על תפלת הש"ץ 'הנני העני' נאמרה באומאן בהתעוררות גדולה, וכשהיה הבעל תפילה מגביה קולו בתיבות 'על עמו ישראל', נפל אימה ויראה על כולם - "די שול האט געציטערט".

"ווען רבי נחמן פלעגט זאגן דעם 'בי' האפן אלע געהערט - זיי זאלן נישט פארשעמט ווערן דורך מיר האט ער געזאגט אויף. דעם 'בם', איך זאל נישט פארשעמט ווערן דורך זיי, האט ער געזאגט שטילערהייט" - "כשהיה רבי נחמן נעמרובער החזן מגיע לתיבות 'ואל יבושו בי' היו שומעים אותו היטב באמירת תיבת 'בי', אך בהגיעו לתיבות 'ואל אבוש בם' היה מנמיך קולו בתיבות 'בם'".

נוסח הניגון מתיבות 'מכלכל חיים' שבתפלת מוסף של ימים הנוראים, וכן הנוסח על הפיוט 'ויאתיו כל לעבדך', הוא מרבי ירוחם חזן מבארדיטשוב המפורסם, ורבי לייבלי קאנסטאנטינער הנהיגו אצל אנשי שלומנו.

רבי לוי יצחק הקפיד בהתפללו כשליח צבור לבלי לכפול שלשה פעמים התיבות 'רב להושיע' כמו שהקהל משלשין, וכן בשאר המקומות שהצבור כופלין, אלא אמר פעם אחד. כן נזהר גם לבלי לכפול תיבות 'מי כמוך'. כי הנוסח הוא מדוקדק ומדויק וכפי שתיקנו

ש. עוד אודות תפילתו של רבי נחמן נעמרובער ראה ב'שיח שרפי קודש' חלק ב' סימן תרמ"ד - תרנ"ב.

אנשי כנסת הגדולה. זולת בתיבות 'להזכירם לחיים' שכפלם פעמים (ותיבות 'ולמות' אמרו בהשקט). כי לא אבה לשנות מכפי הנוסח אצלנו מקדמת דנא אשר יסודותיו בהררי קודש רבי נחמן טולטשינער ומקודם לו הרב המגיד מטירהאויצע.

הניגון של 'ונתנה תוקף' עיקרו, הוא מהרב המגיד מטירהאויצע, וכן הניגון על ברכת 'אבות'. ויש בו רק קצת מנוסחאותיו של רבי לייבלי קאנסטאנטינער.

התנועה על תיבות 'אלקינו ואלקי אבותינו' שאומר החזן בסדר 'שופרות' שבתפלת מוסף של ראש השנה, יסדו החזן רבי לייבלי קאנסטאנטינער. והיה מנגן תיבות אלו רק בראש השנה בסדר 'שופרות' בתפלת 'תקע בשופר גדול וכו', ולא בתפלת שחרית ובשאר מקומות. וכן לא ביום הכיפורים. וכן נהגו אחריו כל הבעלי תפילות באומאן כרבי אברהם סופר שטערנהארץ ורבי נחמן נעמירובער.

ניגון התנועה על תיבות 'ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ' הוא מיסודו של רבי נחמן טולטשינער.

תנועת הניגון בתיבות 'ועל ידי עבדיך הנביאים כתוב לאמר', הוא מיסודו של רבי נחמן נעמירובער, ורבי אברהם סופר שטערנהארץ היה אומרה בתנועה אחרת.

בנוסח 'היום תאמצנו' שבסוף תפלת מוסף לראש השנה, לא היו מנגנים אותו בניגון, והיה החזן אומר בנוסח מיוחד הידוע לחזנים.

מנחה ערב ראש השנה - ערב שבת קודש

אומרים 'שיר השירים' כמו בכל ערב שבת.

הש"ץ מתעטף בטלית, ואומרים 'הודו' כמו בכל ער"ש.

ואחר כך מרעים בקול 'וידבר וגו'', ומתחילים סדר קרבנות וכו'.

נהגו להאריך בתפילת מנחה האחרונה של השנה. אין אומרים תחנון.

לאחר מנחה אומרים פיוט 'אחות קטנה'.

מיעוט שיחה בראש השנה

מובא בשיחות הר"ן (סימן כ"א) שבראש השנה ביום הראשון צריכין למעט בדיבור מאוד מאוד^א, ועל כן נהגו לדבר רק בדברים הנחוצים ככל האפשר מליל ראש השנה עד למחרתו אחרי תפילת מוסף^ב. ויש שהחמירו על עצמם שלא לדבר כלל.

ת. וז"ל: "בראש השנה ביום הראשון צריכין למעט בדיבור מאד מאד. ואמר שאדם גדול צריך לדקדק בזה ביותר, ועל כן הוא אינו אומר ביום הראשון אפלו הפייט, רק מה שישד רבי אלעזר הקליר, אבל שאר הפייט אינו אמר מחמת שאדם גדול צריך לדקדק אז ביותר לבלי לדבר שום דיבור שאינו מוכרח".

א. כן שמענו וראינו אצל זקני אנ"ש.

ליל א' דראש השנה

קבלת שבת וערבית

הש"ץ מתעטף בטלית, ואין מתחילים לכו נרננה וכו', אלא אומרים רק 'מזמור לדוד' ואנא בכוח. ואחר כך מתחילים 'לכה דודי', אך אומרים רק הקטעים האלו: 'שמור וזכור' 'לקראת שבת' 'ימין ושמאל' 'בואי בשלום'. ומנגנים אז כמו בכל שבת. [ולאו דוקא ניגונים המתאימים לר"ה]

ואח"כ אומרים: מזמור שיר ליום השבת וכו', ה' מלך וכו'. קדיש יתום. ואין אומרים 'כגונא'.

הש"ץ מתחיל 'ברכו' בנוסח ימים הנוראים. אין אומרים את הפיוטים הנדפסים במחזור לערבית.

בתפלת ערבית שבליל ראש השנה ויום כיפור באומן, היה מתחיל החזן להגביה קולו בתיבות: 'ואהבתך אל תסיר ממנו לעולמים', ובארץ ישראל השתנה הדבר להאריך בנוסח ולהתחיל מתיבות 'כי הם חיינו'.

לאחר ברכת 'השכיבנו', אומרים 'ושמרו וכו' כמו בכל שבת, ואח"כ הפסוק 'תקעו וכו', חצי קדיש, תפלת הלחש של ראש השנה, ומוסיפים מה ששייך לשבת.

בקדיש: אומרים 'לעילא ולעילא'. 'מכל ברכתא' ולא 'מן כל'. 'עושה השלום'.

חזרת הש"ץ ערבית ליל א' דר"ה ושבת קודש

הש"ץ מתחיל כמו בכל ליל שבת: 'ויכולו', 'ברוך וכו', ובברכת 'מגן אבות' אומרים 'המלך הקדוש'. והש"ץ מסיים עד 'מקדש השבת'.

ואח"כ הש"ץ מתחיל 'לדוד מזמור', והש"ץ אומר פסוק ראשון והקהל חוזר אחריו, ואחר כך פסוק שני וכן הלאה עד סוף המזמור.

מנהג אנשי שלומנו באומאן היה לבלי להפסיק בין פסוק לפסוק בעת אמירת 'לדוד מזמור', רק אמרום כל הקהל יחד בהתעוררות מהחל עד כלה. כן נהגו גם באמירת שיר המעלות ממעמקים שלפני ברכו שבתפלת שחרית של ימים הנוראים ועשרת ימי תשובה. ובסיומם היה החזן מתחיל מהפסוק שאו שערים ראשיכם (הראשון) ומסיים, ובשיר המעלות, מפסוק "קויתי ה' קותה נפשי".

וכשעלה רבי לוי יצחק לארץ ישראל וראה שאומרים אותו פסוק בפסוק, רצה לתקן זאת ולהחזיר עטרה לישנה, אולם לא איסתייע מלתא. ואמר תמיד כמתגעגע: אלו היה בכוחי הייתי מחזיר הדבר לקדמותו. כי יש בזה חסרון בציבור המתפללים להפסיק ההתעוררות שבלב המתפללים, ואין לשער ולתאר ההתעוררות בציבור המתפללים שהיה בעת אמירתו. וכמו שנוהגים כן היום לומר קודם התקיעות:

ב. ראה עוד 'שיח שרפי קודש' חלק ד' סימן רל"ה.

ג. להלן שיחת חברים של רבי לוי יצחק יחד עם רבי ישראל קארסינסקע (שעוד זכר את הקיבוץ באומאן בימים עברו, ראה אודותיו בערכו) ורבי נחמן בורשטיין: "רבי לוי יצחק: ווען איך בין אנגעקומען קיין אומאן (ראש השנה תרע"ה) האב איך געהערט ווי דער חזן רבי אברהם [שטערנהארץ] גיט א געשריי "לדוד מזמור" ראש השנה ביינאכט, און דארטן האט מען געזאגט

"למנצח לבני קרח מזמור" שבע פעמים בלא הפסק. וזה היה גם טעם הנהגת הרב רבי מרדכי דייך שהנהיג כן בטעפליק לומר גם את ההלל ברצף ללא הפסק, ורק פסוקי "הודו לה' כי טוב" ו"אנא ה' הושיעה נא" היה החזן אומרם בקול רם.

גאנץ ל'דוד מזמור, מען האט זיך נישט אפגעשטעלט אין דערמיט, און ס'איז געווען א געוואלדיגער התעוררות, די גאנצע קאפיטל האט מען געזאגט, און דער חזן האט אנגעהויבן 'שאו שערים ראשיכם', און דאס אייגענע איז געווען ביי 'שיר המעלות ממעמקים' האט מען זיך נישט אפגעשטעלט אינדערמיט. רבי ישראל! דו געדענקסט דאך, האט מען געזאגט פסוקים ווייס?", רבי ישראל! ניין, מען האט געזאגט די גאנצע מיט איינמאל! רל": דער גאנצער עולם האט געזאגט די גאנצע. נחמן! ס'איז געווען א אנדער התעוררות איז געווען, ס'איז געווען אזא מין התעוררות צום אויבערשטן, אזא מין דבקות צום אויבערשטן, מען האט נישט איבערגעהאקט אינדערמיט, ס'האקט דאך אפ דאס חיות, 'ל'דוד מזמור' איז געגאנגען קולות, קולי קולות, מען האט נישט איבערגעהאקט אינדערמיט, ביז ס'איז געווארן שטיל אה! אה! 'שיר המעלות ממעמקים' די בכיות מיט די צעקות אוי אוי אוי, די הערצער די הערצער, ביז ס'איז געווארן שטיל האט געדויערט געדויערט, מען האט געקענט גוט זיך אויסוויינען פארן אויבערשטן, און רבי אברהם ווען ער איז געקומען דא האט דא אויכט אזוי געדאוונט" - "רל": כשאני הגעתי לאומאן (ר"ה תרע"ה) שמעתי איך שהחזן רבי אברהם שטערנהארץ נותן צעקה 'ל'דוד מזמור' בליל ראש השנה, ושם באומאן היו אומרים את כל ה'ל'דוד מזמור', לא נעצרו באמצע לאומורו פסוק בפסוק, והיה התעוררות עצומה, אמרו את כל הקאפיטל, והחזן היה מתחיל מהפסוק 'שאו שערים ראשיכם', ואותו דבר היה גם בשחרית בעת אמירת הקאפיטל 'שיר המעלות ממעמקים' שלא הפסיקו ונעצרו מידי פסוק. רבי ישראל! אתה הרי זוכר, וכי אמרו את המזמורים הנ"ל פסוק בפסוק? רבי ישראל! לא! אמרו את הכל בפעם אחת. רל": כל ה'עולם' אמר את כל הקאפיטל ללא הפסק, נחמן! היתה התעוררות אחרת, היתה כזו מין התעוררות לה' יתברך, כזו מין דבקות לה' יתברך, לא הפסיקו באמצע כזו, זה הרי מפסיק את ה'חיות', באמירת 'ל'דוד מזמור' היה קולות, קולי קולות, לא הפסיקו באמצע, [היתה אריכות] עד שהיה נהיה שקט, אה! אה! אמירת ה'שיר המעלות ממעמקים', הבכיות עם הצעקות, אוי! אוי! אוי! להבבות! עד שנהיה שקט נמשך הזמן, יכלו אז היטב להשתפך בדמעות לפני השם יתברך, וכשהגיע רבי אברהם שטערנהארץ לארץ ישראל גם כן היה מתפלל כמנהג זה".

ד. רבי מרדכי דייך מטעפליק תלמיד רבינו, ראה אודותיו 'שיח שרפי קודש' חלק ד' מסימן רלב והלאה.

ואח"כ אומר הש"ץ קדיש שלם, ואומרים 'מזמור לדוד ה' רועי',
ואין אומרים 'למנצח על הגתית'. קדיש יתום וברכו, עלינו
וקדיש יתום.

ריקוד לאחר התפילה

אין רוקדים כלל לאחר התפילה בליל ראשון דראש השנה, מחמת
אימת הדין".

ברכת לשנה טובה

לאחר התפילה מברכים זה לזה בברכת "לשנה טובה תכתב ותחתם
לאלתר לחיים טובים". ויש שמוסיפים "ארוכים ושלום".
ויש שמוסיפים "בספרן של צדיקים אמיתיים".

סעודת ליל ראשון דראש השנה ושבת קודש

מזמרים רק 'אשת חיל' ו'אזמר בשבחין'.

בארץ ישראל נוהגים הרבה לאכול את ה'סימנים' המוזכרים בגמרא
ושו"ע. ובחו"ל לא היה להם כל אלו ולכן לא ידוע על הנהגת
אנ"ש באומן בזה, אך נהגו כולם לטבול פרוסת המוציא בדבש,
ואוכלים תפוח בדבש.

ה. וחדשים מקרוב באו ורוקדים ומזמרים, כאילו לא היה יום הדין בעולם.

ו. כן נהג רל"י.

תפלת שחרית יום ראשון דראש השנה

זמני התפילות הנהוגים כיום בימי הקיבוץ של ראש השנה - יסודותם בהררי קודש עוד מזמן מוהרנ"ת ז"ל, ובראש השנה לא נהגו

ז. ראה 'שיח שרפי קודש' חלק א' סימן רל"ה ושם בהערה שאף בעת ימי ראש השנה של שנת תר"פ, שה'באנדעס' ('פורעים') סובבו בחוצות וחמסו ורצחו ה", וה'ראש השנה' של רבינו התקיים אז במסירות נפש כידוע תחת 'חרבות וסכנים מחודדים' כלשון מוהרנ"ת (ראה שיח שרפי קודש חלק א' סימן רכב) [והצליחו להגיע אז רק מניין עשרה אנשים בלבד, מלבד אנשי שלומנו דאומאן], ואז היה מעשה שבערב ראש השנה הגיע שליח מרב העיר (רב זה נבחר מטעם השלטונות, ואם כי היה קצת 'מודרני', אך היה ירא שמים) לכל הבתי כנסיות, והכריז שם בשם הרב הנ"ל לצוות על כל תושבי העיר שמחמת סכנת חיים יזדוּרו כולם להתפלל תפילות ראש השנה לפנות בוקר, ועד שיאיר היום כבר יסיימו התפילה ויסגרו את כל בתי הכנסיות, כי במשך היום יהיה בעיר יריות וקרב עקוב מדם, וצריכים להסתתר כל אחד בביתו ובמרתפים. וזכורנו איך כשבא השליח הנ"ל בערב ראש השנה והכריז כנ"ל בבית מדרשנו, נענה רבי שמשון בארסקי בעוז [זאת אף שרבי שמשון בטבעו היה איש מתון ושקט] ואמר: **"ס'איז דעם רבי'נס ראש השנה! מען זאל דאָווענען היינטיגס יאר אזוי ווי אלע יאר! מען זאל גיט מאכן קיין שום חלוקה, אזוי ווי אלע יאר!"** - "זהו ה'ראש השנה של רבינו' (ואין אנו יכולים להחליט לחדש בה שום נוהג חדש)! נתפלל גם בשנה זו כסדר וכרגיל כל השנים! לא נעשה שום חילוק, רק כמו בשאר כל השנים!". ואכן בית הכנסת שלנו היה היחיד בכל העיר אומאן שהתפללו בו אז בזמנים הרגילים כבכל השנים, כי בשאר בתי הכנסיות סיימו את התפילה עד עת אור הבוקר, אך אצל אנשי שלומנו נמשכה התפילה עד השעה שלוש בצהריים כבכל השנים, והתפילה היתה אז בכזה פחד ורעדה שאין לשער, כי משך כל היום התעופפו כדורי נפץ בעיר מצד זה לצד זה, והיתה בזה סכנת נפשות עצומה, וכל עת התפילה היו אנשי שלומנו בוכים וצועקים בתפילתם עד לב השמים מגודל המורא שהיה עליהם, כי חייהם היו ממש תלויים להם מנגד בכל רגע, והיתה אז עת התעוררות גדולה בתפילתם, ובסייעתא דשמיא עבר הכל כשורה ללא שום נזק לאף מתפלל, ושלא כדרך הטבע כלל וכלל, והתפילה שלנו הרעישה עולמות, והיה אז כזו מין התעוררות, וכמו שהיו ממששים בידים: 'הנה רבינו!' - **"מען האט אָפּגעדאוּנט ביז דריי אַזיגער אזוי ווי אלע יאר - מען האט אָנגעטאפּט מיט די הענט אז ס'איז דא א רבי!"** (רל"י).

הציבור מעולם להתפלל כוותיקין, וזאת מפני הקושי שיתאספו ויתקבצו כלל הקיבוץ הקדוש להתפלל יחד בעת כזו.

הש"ץ מתחיל מ'אדון עולם' בנוסח הידוע לימים נוראים.

בסיום נשמת וכו' הש"ץ של שחרית נעמד אצל הבימה, ומנגן התנועה הידועה, ובסיומה צועק תיבת 'המלך', וכל הקהל אומרים גם תיבת 'המלך' בקול רם, ונהגו כל הקהל למחוא אז כף אל כף.

ח. זולת הרב מטשעהרין שהיה מאריך מאוד בתפילתו, והיה מתחיל בראש השנה להתפלל בזמן המוקדם, אך גם הוא נזהר בזה להתחבר יחד עם הציבור בעת הגיעם לתפילת הלחש. ואף הנהגתו זו להתחיל להתפלל מוקדם עשה בהצנע לכת כזה עד שהציבור כלל לא ידע מהנהגתו. כי באלה שלושה הימים בשנה לא התפללו אנשי שלומנו כוותיקין: בשני ימי ראש השנה, וביום הכיפורים. (רל"י).

ט. וכי ייתכן לחלק בימי ראש השנה את המניינים, ולעשות מניינים בנפרד כבשאר ימות השנה?! כמו כן אצל אנשי שלומנו היו מאריכים מאוד בתפילה, ומשך זמן התפילה מ'אדון עולם' עד 'צור ישראל' היה נמשך כמה שעות, ואי אפשר לברך מוקדם כל כך את ברכת הציצית [זמן תחילת התפילה הוא בשעה חמש וחצי והיו מסיימים לערך בשעה שתיים וחצי - שלוש]. (רל"י).

י. ראה ב'שיח שרפי קודש' חלק א' סימן רל"ו: "כשהפליג פעם מוהרנ"ת בגודל מעלת קיבוץ אנשי שלומנו בראש השנה באומאן, ענה ואמר: **"דִּי גֶאָנְצֶע וועלט שרייט 'המלך', אָבער אין אומאן איז קריינאָצֶע!**" - "כל העולם צועק בראש השנה 'המלך', אולם באומאן היא ההכתרה!".

כ. ראה 'אוצר נחמני' סימן קמ"ו: "שאלתי את רבי לוי יצחק אם היה נהוג זאת אצל רבנו ז"ל או מוהרנ"ת ז"ל, ומתי התחילו במנהג הזה. והשיב לי שאינו יודע, אבל הוא חושב שבתקופת רבי נחמן טולטשינער, כשרבי אליעזר ביאליסטוצקער היה הבעל שחרית והוא התחיל צעקת 'המלך' בקול אימים - אזי מרוב ההתלהבות וההתעוררות היו כמה מאנשי שלומנו שמחאו כפיים, עד שבמשך כמה שנים פשט הדבר ברוב הקהל"; וראה עוד גליון 'קרני אור' (223) מרבי יעקב מאיר שכטער שליט"א: פעם שאלני תלמיד חכם חשוב, מנין לנו חסידי ברסלב שאנו מוחאים כפיים באמירת 'המלך' בימים הנוראים, כי אמנם מדרך כמה מאומות העולם למחות כפיהם בשעה שמכתירים עליהם מלך חדש, אבל לא יתכן שאנו נעשה כמנהגם, והכתוב אומר 'בחקותיהם לא תלכו' והשבתי לו שבאמת אין זה מנהג הגויים כלל ועיקר, ויש לי ראייה מפורשת שכן

ואחרי זה הולך השליח ציבור ונעמד ליד העמוד וממשיך משם סדר התפילה.

לאחר ישתבח לפני קדיש, פותחים הארון, והחזן אומר פסוק ראשון של 'שיר המעלות' ואחר כך אומר אותו הקהל, וכן הלאה עד סוף המזמור'.

אחרי ברכו: החזן ממשיך לבדו ברוך וכו' אור עולם וכו' אמר ויהי, ואחר כך מתחיל הקהל 'ברוך וכו', וממשיכים כמו בכל שבת הכל יודוך וכו' אל אדון וכו', ומזמרים אז כמו בכל שבת. ומדלגים על כל היוצרות שיש עד חזרת הש"ץ^מ.

חזרת הש"ץ שחרית

בחזרת הש"ץ אומרים את כל היוצרות. [קצר המצע מהשתרע כאן לסדר סדר אמירתם וחלוקת הקטעים]. אך אין אומרים את היוצרות שבתוך הקדושה.

באומן ובירושלים לא נהגו למחוא כפים ב'המלך הקדוש'.

היה המנהג בעת שהמליכו עליהם בני ישראל מלך, כי במקרא המספר על המלכת המלך יהואש נאמר: 'וימלכו אותו וימשחוהו **ויכו** כף ויאמרו יחי המלך' (מלכים ב' יא יב). הרי לנו שמנהג ישראל להכות כף על כף בעת הכתרת המלך^ל.

ל. וראה לעיל הנהוג אצל אנשי שלומנו מלפנים באומן.

מ. באומן וכמו בכל אוקראינה נהגו כן לומר את היוצרות, אך בארץ ישראל לא נהגו כן, ורלו"ה לא היה בכוחו לשנות ממה שנהגו כבר.

ג. כידוע שזה נתחדש בקיבוץ במירון. ופעמים שמחמת זה אין עונים אמן כדין אלא חטופה או קטופה.

אין אומרים 'אבינו מלכנו' כיון שהוא שבת.

בסיום חזרת הש"ץ לפני קדיש אומרים לדוד ה' אורי ואחר כך קדיש תתקבל. שיר של יום וקדיש יתום.

קריאת התורה

פותחים הארון ואומרים: אתה הראת וכו', ואין אומרים ה' ה', כיון שהוא שבת^פ.

מוציאים שני ספרי תורה, הש"ץ נוטל הס"ת שיקראו בו קריאת היום ואומר בניגון של ימים נוראים: 'שמע ישראל וכו' אחד וכו' 'קדוש ונורא שמו' גדלו וכו'.

הגבאי אומר 'ויעזור וכו' בנוסח הימים נוראים.

בס"ת הראשון קוראים בטעמים של ימים הנוראים 'וה' פקד את שרה' [בראשית כא, א - לד]. ומחלקים את העליות כפי המסומן במחזור כשחל ר"ה בשבת. ונותנים עליה לבעל שחרית ולבעל מוסף [אבל לבעל תוקע אין נותנים עליה כיון שאין תוקעים היום]. אומרים ברכות התורה בנוסח של ימים נוראים.

מי שבירך אומרים בנוסח של ימים נוראים, ומוסיפים 'ויכתבהו וכו'. לחולה אין אומרים 'יו"ט הוא מלזעוק'.

ס. לגבי שאר התפלות הנדפסים במחזור, נלע"ד שאפשר לאמרם אף בשבת, שהרי מבואר בפוסקים שאפשר להתפלל ולבקש על כל דבר בראש השנה, למרות שבשאר שבתות השנה הדבר אסור.

לאחר הקריאה, מניחים הס"ת השני על הבימה, והבעל קורא אומר חצי קדיש בנוסח הימים נוראים, מגביהים וגוללים את הס"ת הראשון, וקוראים למפטיר בס"ת השני, 'ובחודש השביעי' [במדרש כט, א - ו].

לאחר הקריאה מגביהים וגוללים הס"ת השני, והמפטיר אומר ברכת ההפטרה, ומפטירים 'ויהי איש' עד 'וירם קרן משיחו' [שמואל א, א - א - כח. ובפרק ב, א - י]. המפטיר מברך ברכות ההפטרה ומזכיר של ראש השנה, ומסיים מלך על כל וכו'.

אחרי קריאת התורה, אומרים 'יקום פורקן', 'מי שבירך'. ואין אומרים 'אב הרחמים'.

אין תוקעים בשופר, כיון שהוא שבת קודש שאסור לתקוע בשופר.

בענין קידוש אחרי שחרית

למרות שעל פי הלכה בראש השנה שחל בשבת שאין תוקעים בשופר, אזי מותר לעשות קידוש ולטעום קצת אחרי תפלת שחרית, וכן נהגו העולם - מכל מקום מפי השמועה שרלו"י וכן שאר אנ"ש נהגו שלא לטעום כלל. ויתכן שהוא מקובל מרביז"ל, והרי על פי הלכה מותר להתענות בר"ה שחל בשבת.

ע. להעיר על כל 'הגבהה' המוזכרת, שהכוונה על הגבהה פתוחה, וכמו שנהגים ברוב כלל ישראל וכן נהגו באומן לעשות הגבהה הפתוחה אחרי הקריאה, מה שאין כן בירושלים עושים הגבהה פתוחה לפני הקריאה. ואין כאן מקומו לפרט איך נתייחס מנהג זה בירושלים.

פ. רבי נחמן נעמרובער היה מתחיל בראש השנה שחל בשבת בנוסח מיוחד, מתיבות 'לכל קהלא קדישא הדין' שבתפילת 'יקום פורקן', ולא כמנהגנו כיום להתחיל מתיבות 'וכל מי שעוסקים בצרכי ציבור'.

מוסף יום א' דר"ה ושבת קודש

בענין אם אומרים בשבת את הפסוקים 'אשרי העם יודעי תרועה וכו', שהחזן מנגן לפני אמירת 'יהללו' בהכנסת הס"ת לארון - שמענו דיעות לכאן ולכאן, והשתא לא זכינו לברר את המנהג היטב.

אחרי הכנסת הס"ת לארון, הש"ץ מתחיל הנני העני וכו' בהתעוררות גדולה, ואחר כך אומר בלחש התפילה לש"ץ, חצי קדיש, ותפלת הלחש של מוסף.

אין תוקעים בשופר לא בתפילת הלחש ולא בחזרת הש"ץ, כיון שהוא שבת קודש.

חזרת הש"ץ של מוסף

סדר אמירת הפיוטים וחלוקת הקטעים, לא נוכל לפרט במסגרת זו, אך נציין את הקטעים שאנו נוהגים לדלג עליהם:

הפיוט 'אומץ אדירי' שלפני 'ובכן ויהי בישורון מלך'. וכן מדלגים על הפיוטים הארוכים שלפני מלכויות, זכרונות ושופרות.

לגבי הפיוטים שיש ב'כתר', אזי לפנים נהגו שכל הציבור אומר אותם, ומשם מה לאחרונה נשתקע הדבר, ורק הש"ץ אומר אותם ומסיים בכל קטע בנוסח הידוע.

כשמסיים הש"ץ לומר 'ונתנה תוקף' וכו' - 'ומי ירום', אומרים כל הקהל יחד עם החזן בהתעוררות ובקול את התיבות 'ותשובה

ותפילה וצדקה' וכו', והחזן אינו חוזר שוב על זאת. וכן היה נוהג גם רבי אברהם שטערנהארץ צ"ל.

בפיוט 'ויאתיו לך וכו' - מזמרים בניגון הידוע, ובסופו בתיבות 'כתר מלוכה' מוחאים כפיים.

כיון שהוא שבת, אין כורעים ב'עלינו', והחזן מגן רק עד 'ככל המונם'.

אין אומרים 'ארשת שפתינו', כיון שאין תוקעים היום.

אומרים 'היום הרת עולם' ומזמרים כמו בכל ר"ה.

בראש השנה שחל בשבת (שאין אומרים אז 'ארשת שפתינו') מנגנים רק בסדר שופרות את הפיוט 'היום הרת עולם' בנגון היראה הידוע על תיבות 'מעין עולם הבא', ובזכרונות מנגנים את ההיום הרת עולם כרגיל.

לאחר חזרת הש"ץ: קדיש תתקבל^פ. קוה וכו' וקדיש דרבנן. עלינו וקדיש יתום. אנעים זמירות וקדיש יתום.

לאחר התפילה מאחלים 'א גוט יום טוב וגמר חתימה טובה'. ורוקדים בשירת ובכך צדיקים וכו' וידע כל פעול וכו'.

מנחה

מתחילים סדר קרבנות, אשרי ובא לציון, חצי קדיש בנוסח של מנחה של שבת, ואז הש"ץ מתעטף בטלית.

ק. המנהג לשורר ב'תתקבל', הוא מנהג חדש שלא היה באומן וגם לא מקדמת דנא הן בירושלים והן במירון.

הוצאת ס"ת ואמירת 'ואני תפלתי וברוך שמיה' כמו בכל שבת. אין אומרים 'ה' 'ה' לפני קריאת התורה.

קריאת התורה בפרשת 'האזינו' והטעמים כמו בכל שבת,

ואח"כ תפלת מנחה של ראש השנה, ומוסיפים מה ששייך לשבת.

חזרת הש"ץ עד אחרי קדושה, בנוסח של מנחה של שבת.

לאחר חזרת הש"ץ: אין אומרים 'אבינו מלכינו' כיון שהוא שבת, אלא אומרים תיכף אחרי חזרת הש"ץ 'לדוד ה' אורי' וקדיש תתקבל. ואין אומרים 'צדקתך'. ואח"כ 'עלינו' וקדיש יתום.

אין אומרים פרקי אבות ולא ברכי נפשי.

אין אומרים היום 'תשליך' ואין ללכת לנהר, כיון שהוא שבת, אלא למחרתו.

אוכלים 'סעודה שלישית' ומזמרים כל הזמירות של סעודה ג' כמו בכל שבת.

ר. בירושלים נהגו בנוסח של חול, אף עכ"פ בשנה זו שהוא שבת, לכו"ע בנוסח שבת.

ש. כשמגיע זמן שקיעת החמה - אסור להמשיך לאכול או לשתות שום דבר! אפילו כשה באמצע סעודה עם חלה. וכל שכן שאסור להתחיל לאכול אחרי השקיעה. כי אז מחוייבים בקידוש של הלילה, והרי אסור לאכול לפני קידוש. ולכן אינו דומה לסעודה שלישית של כל השנה שאפשר להמשיך אל תוך הלילה.

מעריב ליל שני דראש השנה

הש"ץ מתעטף בטלית, ומתחיל 'ברכו' בנוסח ימים הנוראים. אין אומרים את הפיוטים הנדפסים במחזור לערבית. לאחר ברכת השכיבנו, אומרים הפסוק 'תקעו וכו', חצי קדיש, תפלת הלחש של ראש השנה. **בקדיש:** אומרים 'לעילא ולעילא'. 'מכל ברכתא' ולא 'מן כל'. 'עושה השלום'.

בסיום תפלת הלחש: הש"ץ מתחיל 'לדוד מזמור', והש"ץ אומר פסוק ראשון והקהל חוזר אחריו, ואחר כך פסוק שני וכן הלאה עד סוף המזמור,

קדיש שלם. למנצח על הגתית, קדיש יתום וברכו. עלינו וקדיש יתום. **לאחר** התפילה מאחלים 'א גוט יום טוב'. ורוקדים כאמור אחרי תפלת מוסף.

שחרית יום שני דראש השנה

הש"ץ מתחיל מ'אדון עולם' בנוסח הידוע לימים נוראים.

בסיום נשמת וכו' הש"ץ של שחרית נעמד אצל הבימה, ומנגן התנועה הידועה, ובסיומה צועק תיבת המלך, וכל הקהל אומרים גם תיבת 'המלך' בקול רם, ונהגו למחוא כפיים אז.

ואחרי זה הולך השליח ציבור ונעמד ליד העמוד וממשיך סדר התפילה.

לאחר ישתבח לפני קדיש, פותחים הארון, והחזן אומר פסוק ראשון של 'שיר המעלות' ואחר כך אומר אותו הקהל, וכן הלאה עד סוף המזמור.

אחרי ברכו: החזן ממשיך לבדו ברוך וכו' אור עולם וכו' אמר ויהי, ואחר כך מתחיל הקהל 'ברוך וכו', המאיר לארץ וכו'. ומדלגים על כל היוצרות שיש עד חזרת הש"ץ.

חזרת הש"ץ שחרית יום ב' דר"ה

בחזרת הש"ץ אומרים את כל הפיוטים כנדפס במחזור ליום שני כשחל יום א' בשבת. [נקצר המצע מהשתרע כאן לסדר סדר אמירתם וחלוקת הקטעים]. אך מדלגים על הפיוט 'שבתי וראה' שלפני 'ובכן ויהי בישורון וכו'. וכן על הפיוטים שיש בתוך הקדושה.

באומן ובירושלים לא נהגו למחוא כפים ב'המלך הקדוש'.

אחרי חזרת הש"ץ: פותחים הארון ואומרים 'אבינו מלכנו'. והקטעים מ'החזירנו' עד 'הצמח', החזן אומר קטע אחד ואחר כך אומר אותו הקהל.

סוגרים הארון. אומרים 'לדוד ה' אורי' וקדיש תתקבל. שיר של יום וקדיש יתום.

קריאת התורה

פותחים הארון ואומרים: אתה הראת וכו', ה' ה' שלוש פעמים, ושאר התפלות הנדפסים במחזור.

מוציאים שני ספרי תורה, הש"ץ נוטל הס"ת שיקראו בו קריאת היום ואומר בניגון של ימים נוראים: 'שמע ישראל וכו' אחד וכו' 'קדוש ונורא שמו' גדלו וכו'.

הגבאי אומר 'ויעזור וכו' בנוסח הימים נוראים.

בס"ת הראשון קוראים בטעמים של ימים הנוראים 'וה' פקד את שרה' [בראשית כא, א - לד]. ומחלקים לחמשה עליות כפי המסומן במחזור. ונותנים עליה: לבעל שחרית ולבעל תוקע ולבעל מוסף. אומרים ברכות התורה בנוסח של ימים נוראים.

מי שבירך אומרים בנוסח של ימים נוראים, ומוסיפים ויכתבהו וכו'. לחולה אין אומרים 'יו"ט הוא מלזעוק'.

לאחר הקריאה, מניחים הס"ת השני על הבימה, והבעל קורא אומר חצי קדיש בנוסח הימים נוראים, מגביהים וגוללים את הס"ת הראשון, וקוראים למפטיר בס"ת השני, 'ובחודש השביעי' [במדרב כט, א - ו].

לאחר הקריאה מגביהים וגוללים הס"ת השני, והמפטיר אומר ברכת ההפטרה, ומפטירים 'ויהי איש' עד 'וירם קרן משיחו' [שמואל א, א - כח. ובפרק ב, א - י]. המפטיר מברך ברכות ההפטרה ומזכיר של ראש השנה, ומסיים מלך על כל וכו'.

מניחים את ספרי התורה על הבימה, ומכסים אותם בטלית. ונהגו לעשות 'הפסקה' לזמן קצר.

נזהרו אנ"ש מאוד לא לטעום כלום קודם התקיעות בראש השנה כפשטות ההלכה, וכמקובל כן מזמן רבינו, וראה בשיש"ק חלק א' סימן תרכ"ט הסיפור עם הירש בער", ובדבר זה היו נזהרים בשעתו כל החסידים ההולכים בדרך הבעל שם טוב הקדוש^א.

ת. ראה שם: "ובמיעוט זמן של חדשים ספורים בלבד מעת שנכנס רבינו לגור באומאן, הצליח רבנו כל כך להשפיל את האפיקורסים ואף להכניס בהם מעט אמונה, עד שבימי ראש השנה של שנת תקע"א כבר התפללו האפיקורסים במנינו של רבנו, וכבר היה בהם כזה ריח של אמונה, עד שכשבאה המשרתת של הירש בער לקרוא לו שילך לשתות תה קודם תקיעת שופר - ענה ואמר לה: **"פאר די תקיעות וועל איך נישט גיין טרינקען קיין טיי!"** - "קודם התקיעות לא אלך לשתות כלל תה!".

א. ופוק חזי גבורתא דמרח, שאחד כזה שהיה נמצא ושקוע עמוק מאוד בהשכלה ובאפיקורסות גדולה רח"ל, ואף על פי כן יכול היה רבינו לעשות ולעסוק עימו ולהכניס בו אמונה פשוטה כזאת שכבר יאחז בדבר מעלה זה, להתנהג כעיקר ההלכה ולבלי לשתות קודם התקיעות. ואין אנו רוצים ח"ו לקטרג ולעורר דינים על מה שכמה התיירו זאת כיום לעצמם, וכמעט אשר נהיה אצלם הדבר כהיתר גמור למהר לעשות קידוש אחרי תפילת שחרית ולאכול ולשתות קודם תקיעת שופר, ובזמננו באומאן תיכף אחר קריאת התורה הלכו כולם בלי יוצא מהכלל ממש לטבול במקווה בזריזות קודם התקיעות, וחזרו והתחילו 'למנצח' בהתעוררות גדול, ולא עלה על דעת מאן דהוא לעשות קידוש ולאכול או לשתות ח"ו לפני התקיעות, ואפילו חולה שהיה חייב ומוכרח בזה היה הולך מקודם למורה הוראה לשאול שאלתו האם מותרת לו האכילה. ובדבר זה היו נזהרים בשעתו כל החסידים ההולכים בדרך הבעל שם טוב הקדוש. ובילדותי בגראדז'סק היה אחד מבעלי הבתים שנחלה ונחלש, ושלח לשאול את רב העיר האם יכול להקל בדבר לשתות קודם התקיעות, ופסק הרב שילכו לביתו לתקוע שם עבירו תקיעת שופר, בכדי שלא ישתה קודם התקיעות. וכיום נהיתה אמונה פשוטה זו קלה בעיני כמה, והולכים ועושים קידוש תיכף לאחר תפילת שחרית, וגם משוחחים ומדברים אז דברים בטלים. (רל"י).

תקיעת שופר

הבעל תוקע נעמד ליד הבימה, ומתחיל בקול רם "למנצח לבני קורח מזמור" ואח"כ כל הקהל אומרים בהתעוררות את כל הקפיטל שבע פעמים, ולאחר שמסיימים לאמרו שבע פעמים, מתחיל הבעל תוקע מהפסוק 'עלה אלוקים בתרועה'. ואחר כך אומר הפסוק 'מן המצר וכו', ואחרי זה הקהל אומר פסוק זה, וכך אומרים בשאר הפסוקים של קר"ע שט"ן.

התפילה לבעל תוקע, אומר אותה בלחש.

מכסים את השופר והבעל תוקע מחזיק את השופר ביד ימינו, ומברך 'לשמוע קול שופר' ושהחיינו. והקהל עונים אמן, אך אין אומרים 'ברוך הוא וברוך שמו'.

לא נהגו לומר את ה'יהי רצון' שבין התקיעות.

לאחר התקיעות: החזן של מוסף נעמד ליד הבימה ואומרים: 'אשרי העם וכו', אשרי וכו', הש"ץ לוקח את הספר תורה שקראו בו מפטיר ואומר 'יהללו וכו' בנוסח של ימים נוראים, לדוד וכו'. ומכניסים את הס"ת לארון הקודש.

מוסף

הש"ץ מתחיל הנני העני וכו' בהתעוררות גדולה, ואחר כך אומר בלחש התפילה לש"ץ, חצי קדיש, ותפלת הלחש של מוסף.

תוקעים תשר"ת תש"ת תר"ת בתפילת הלחש של מוסף אחרי ברכות: מלכיות, זכרונות, שופרות.

חזרת הש"ץ של מוסף

סדר אמירת הפיוטים וחלוקת הקטעים, לא נוכל לפרט במסגרת זו, אך נציין את הקטעים שאנו נוהגים לדלג עליהם: הפיוט 'אומץ אדירי' שלפני 'ובכן ויהי בישורון מלך'. וכן מדלגים על הפיוטים הארוכים שלפני מלכויות, זכרונות ושופרות.

לגבי הפיוטים שיש ב'כתר', אזי לפנים נהגו שכל הציבור אומר אותם, ומשם מה לאחרונה נשתקע הדבר, ורק הש"ץ אומר אותם ומסיים בכל קטע בנוסח הידוע.

כשמגיע הש"ץ ל'עלינו' פותחים הארון, והקהל אומרים עם הש"ץ עלינו מלה במלה בלחש, וכשמגיע ל'שלא שם חלקנו' סוגרים הארון, ופותחים שוב כשמגיע ל'ואנחנו כורעים'. ואז הש"ץ והקהל כורעים ונופלים על פניהם על הרצפה, ואומרים 'ואנחנו כורעים ומשתחווים ומודים לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא' ואז קמים וממשיכים עד 'אין עוד'.

לאחר חזרת הש"ץ: קדיש תתקבל, קוה וכו' וקדיש דרבנן. עלינו וקדיש יתום. אנעים זמירות וקדיש יתום.

לאחר התפילה מאחלים 'א גוט יום טוב וגמר חתימה טובה'. ורוקדים בשירת ובכן צדיקים וכו' וידע כל פעול וכו'.

מנחה

הש"ץ מתעטף בטלית, ומתחילים סדר קרבנות, אשרי ובא לציון, חצי קדיש בנוסח של מנחה של שבת, ותפילת מנחה של ראש השנה.

חזרת הש"ץ עד אחרי קדושה, בנוסח של מנחה של שבת.

לאחר חזרת הש"ץ: פותחים הארון ואומרים 'אבינו מלכנו'. והקטעים מ'החזירנו' עד 'הצמח', החזן אומר קטע אחד ואחרי זה אומר אותו הקהל. לאחר אבינו מלכנו, סוגרים הארון. לדוד ה' אורי וקדיש תתקבל. עלינו וקדיש יתום.

תשליך

לאחר תפילת מנחה קודם השקיעה, הולכים לנהר או למקור מים אחר ואומרים תשליך.

אחרי תשליך, נהגו בירושלים לחזור לבית הכנסת בשירה וזמרה ברחוב העיר.^ב

מוצאי ראש השנה

ערבית: מתחילים למנצח וכו'. ערבית של חול. אתה חוננתנו.

מכריזים שיש לומר 'המלך הקדוש' ו'המלך המשפט' ושאר ההוספות לעשרת ימי תשובה.

ב. ראה ב'שיח שרפי קודש' חלק א' סימן רל"ז: "אחרי תפלת המנחה של היום הראשון של ראש השנה היתה דרך רבינו תמיד לילך להנהר הגדול לומר שם 'תשליך' (מלבד בראש השנה של שנת תק"ע) ואחר כך היה אומר ומגלה תורה. בראש השנה של שנת תקע"ג כבר באו רוב אנשי שלומנו לקבל ולשמוע תורה מפי מוהרנ"ת, כי ראו והבינו שהוא התלמיד שקיבל ביותר מרבינו ז"ל; ומיני אז כבר היה כן בשאר כל השנים".

יום שני - ג' תשרי - צום גדליה

משכימים בעוד ליל לומר סליחות לצום גדליה.

הש"ץ מתעטף בטלית ומתחילים אשרי וכו' חצי קדיש, לך ה' וכו'. וממשיכים באמירת הסליחות לפי סדר האמור ביום ראשון דסליחות.

פזמון 'הורית דרך תשובה', ופזמון 'זכור ברית' - אומרים אותו פיסקא פיסקא חזן וקהל כסדר האמור ביום ראשון בפזמון במוצאי מנוחה.

שחרית

לאחר ישתבח לפני חצי קדיש, פותחים הארון, והש"ץ אומר פסוק ראשון של 'שיר המעלות' ואחר כך אומר אותו הקהל, וכן הלאה עד סוף המזמור.

חזרת הש"ץ

כשמגיע הש"ץ לאמירת 'זכרנו' 'מי כמוך' 'וכתוב' 'בספר' - אזי הציבור אומר אותו עמו.

אחרי חזרת הש"ץ: אומרים תחנון, והוא רחום וכו'. ולפני קדיש פותחים הארון ואומרים אבינו מלכנו, ובקטעים: 'אבינו מלכנו החזירנו' עד 'זכרנו לסליחה ומחילה' - הש"ץ אומר קטע אחד והקהל חוזר אחריו. בסיום אבינו מלכנו סוגרים הארון, ואומרים, לדוד ה' אורי, והש"ץ אומר חצי קדיש.

קריאת התורה

פותחים הארון ומוציאים ס"ת, ואומרים: ויהי בנסוע הארון וכו', ה' ה', שיר למעלות וכו', בריך שמיה וכו'.

וקוראים הקריאה לתענית ציבור - ויחל [שמות לב, יא - יד, לד, א - י]. ומחלקים לשלושה עליות. ואין לתת עליה למי שלא צם.

בפסוקים: 'שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך', וכן 'ה' ה' וכו' עד 'לא ינקה', וכן 'וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו' - בכל אלה אזי לפני שהבעל קורא אומר אותם, הקהל אומר אותם בקול רם, ואחר כך קורא אותם הבעל קורא.

לאחר קריאת התורה: הבעל קורא אומר חצי קדיש, מגביהים וגוללים את הס"ת, ואומרים אשרי וכו' כסדר התפילה ביום שיש קריאת התורה.

מנחה

הש"ץ מתעטף בטלית, ומתחילים בסדר הקרבנות, אשרי, חצי קדיש. **קריאת התורה:** מוציאים ס"ת ואומרים הכל כמו בשחרית עם ה' ה', וקוראים בפרשת ויחל וכסדר הקריאה בשחרית. אין לתת עליה למי שלא צם.

לאחר קריאת התורה: אין אומרים קדיש! ולאחר הגבהת וגלילת הס"ת, אזי מי שקיבל עליה של מפטיר אומר ברכת ההפטרה, ואומרים ההפטרה של תענית ציבור, ולאחר ההפטרה אומר המפטיר ברכות ההפטרה עד 'מגן דוד'.

הש"ץ אמר 'יהללו' והקהל עונה הודו וכו' לדוד מזמור וכו', ומכניסים הס"ת לארון הקודש, והש"ץ אומר חצי קדיש, ומתחילים שמונה עשרה.

בתפלת הלחש של שמונה עשרה אומרים 'עננו' בברכת שומע תפילה.

חזרת הש"ץ

הש"ץ אומר 'עננו' בין ברכת גואל ישראל לברכת רפאנו.

הכהנים נושאים כפיהם. ובמקום שאין כהנים או שאינם עולים לדוכן, אומר הש"ץ אלוקינו ואלוקי וכו'. ואם מתפללים מנחה גדולה, אין נושאים כפיהם.

לאחר חזרת הש"ץ: אומרים תחנון עד אחר נפילת אפים, פותחים הארון ואומרים אבינו מלכנו כסדר האמור בתפלת שחרית, שומר ישראל וכו', לדוד ה' אורי, והש"ץ אומר קדיש תתקבל, עלינו וקדיש יתום.

עשרת ימי תשובה

נהגו אנ"ש להתענות חצי יום בעשרת ימי תשובה, וכמ"ש רבי נתן מרבינו ז"ל.

אומרים סליחות בכל יום של עשרת ימי תשובה, חוץ משבת.

ג. ראה ליקוטי הלכות, ראש השנה ה"ב אות ח; כוכבי אור אנשי מוהר"ן ח"ג אות ל"ד.

יום שלישי - ד' תשרי

אומרים סליחות ליום שני של עשי"ת. הש"ץ מתעטף בטלית ומתחילים אשרי וכו' חצי קדיש, לך ה' וכו'. ממשיכים באמירת הסליחות לפי סדר האמור ביום ראשון דסליחות. בפזמון 'בין כסה לעשור' אומרים חזן וקהל, וכסדר האמור ביום ראשון דסליחות בפזמון 'במוצאי מנוחה'.

שחרית

לאחר ישתבח לפני חצי קדיש, פותחים הארון, והש"ץ אומר פסוק ראשון של 'שיר המעלות' ואחר כך אומר אותו הקהל, וכן הלאה עד סוף המזמור.

כשמגיע הש"ץ לאמירת 'זכרנו' 'מי כמוך' 'וכתוב' 'בספר' - אזי הציבור אומר אותו עמו.

לאחר חזרת הש"ץ: תחנון כסדר של כל יום עד אחרי נפילת אפים, ופותחים הארון ואומרים אבינו מלכנו. בקטעים: 'אבינו מלכנו החזירנו' עד זכרנו לסליחה ומחילה' - הש"ץ אומר קטע אחד והקהל חוזר אחריו. סוגרים הארון, שומר ישראל וכו', לדוד ה' אורי, והש"ץ אומר חצי קדיש.

מנחה

לאחר חזרת הש"ץ: תחנון ואחרי נפילת אפים פותחים הארון ואומרים אבינו מלכנו. בקטעים: 'אבינו מלכנו החזירנו' עד זכרנו

לסליחה ומחילה' - הש"ץ אומר קטע אחד והקהל חוזר אחריו. סוגרים הארון, שומר ישראל וכו', לדוד ה' אורי, והש"ץ אומר קדיש שלם. עלינו וקדיש יתום.

יום רביעי - ה' תשרי

סליחות ליום שלישי של עשי"ת, וסדרו כאמור ביום שלישי. פזמון 'יחביאנו', אומרים אותו פיסקא פיסקא חזן וקהל כסדר האמור ביום ראשון בפזמון במוצאי מנוחה.

סדר תפילת שחרית ומנוחה - כאמור ביום הקודם.

יום חמישי - ו' תשרי

אומרים את הסליחות של יום חמישי של עשי"ת [ולא של יום רביעי לעשי"ת!], כיון שנאמרים בהם 'שלוש עשרה מדות' המתאימים להיאמר בימי שני וחמישי שהם ימי רחמים. ולמחר ביום שישי, אומרים את הסליחות של 'יום רביעי' של עשי"ת שהרי לא אמרו אותם אתמול.

סדרו כאמור בימים הקודמים. פזמון 'ה' ה'', אומרים אותו פיסקא פיסקא חזן וקהל כסדר האמור ביום ראשון בפזמון במוצאי מנוחה.

שחרית כסדר האמור בימים הקודמים.

תחנון כסדר של כל יום חמישי, אחרי תחנון לפני קדיש פותחים הארון ואומרים אבינו מלכנו. בקטעים: 'אבינו מלכנו החזירנו' עד זכרנו

לסליחה ומחילה' - הש"ץ אומר קטע אחד והקהל חוזר אחריו. סוגרים הארון ואומרים לדוד ה' אורי, והש"ץ אומר חצי קדיש.

קריאת התורה: פותחים הארון ומוציאים ס"ת, ואומרים: ויהי בנסוע הארון וכו', ה' ה', שיר למעלות וכו', בריך שמיה וכו'. וקוראים בפרשת האזינו, וכמו בכל יום חמישי.

יום שישי - ז' תשרי

אומרים סליחות ליום רביעי של עשי"ת [ולא של יום חמישי!]. פזמון "ישמיענו", אומרים אותו פיסקא פיסקא חזן וקהל כסדר האמור ביום ראשון בפזמון במוצאי מנוחה.

שחרית, כסדר האמור ביום רביעי.

שבת שובה

במנוחה ערב שבת אין אומרים 'אבינו מלכנו'.

ערבית: ב'מגן אבות' אומרים 'המלך הקדוש'.

שחרית

לאחר ישתבח לפני חצי קדיש, פותחים הארון, והש"ץ אומר פסוק ראשון של 'שיר המעלות' ואחר כך אומר אותו הקהל, וכן הלאה עד סוף המזמור.

כשמגיע הש"ץ לאמירת 'זכרנו' 'מי כמוך' 'וכתוב' 'בספר' - אזי הציבור אומר אותו עמו.

אין אומרים 'אבינו מלכנו'.

קריאת התורה

בשעת פתיחת הארון אומרים: אתה הראת וכו' ויהי בנסוע וכו' שיר למעלות וכו' ויהי רצון וכו' המיוחד לעשי"ת, בריך שמיה וכו'.

אין מוסיפים עליות ב'שירה', ומשביעי ואילך אפשר להוסיף. חלוקת עליות חמישי ושישי, כמו שמסומן בחומש.

במטה אפרים כתב לתת את המפטיר לאדם חשוב, ולא הקפידו על זה אצלינו.

אומרים 'אב הרחמים'.

במוסף, מוסיפים את הקטעים השייכים לעשי"ת. כשמגיע הש"ץ לאמירת 'זכרנו' 'מי כמוך' 'וכתוב' 'בספר' - אזי הציבור אומר אותו עמו.

מנחה

מנהג אנשי שלומנו לומר בשבת תשובה כל התהילים בציבור קודם תפילת המנחה.

מתחילים סדר קרבנות וכו' אשרי ובא לציון, הש"ץ אומר חצי קדיש, ואז מתעטף עם הטלית, ואומרים ואני תפילתי וכו',

פותחים הארון ואין אומרים ה' ה' בפתיחת הארון, ואומרים ויהי
בנסוע וכו' בריך שמיא וכו',

כשמגיע הש"ץ לאמירת 'זכרנו' מי כמוך 'וכתוב' 'בספר' - אזי
הציבור אומר אותו עמו.

לאחר חזרת הש"ץ: צדקתך, לדוד ה' אורי, קדיש תתקבל. אין אומרים
אבינו מלכנו. עלינו וקדיש יתום. אין אומרים פרקי אבות ולא
ברכי נפשי.

ערבית מוצ"ש

מתחילים 'למנצח בנגינות מזמור שיר וכו', הש"ץ אומר חצי קדיש,
והוא רחום וכו' ברכו וכו'.

לאחר שמונה עשרה אומר הש"ץ קדיש תתקבל. ואין אומרים 'ויהי
נועם' ואתה קדוש.

ערב יום הכיפורים

סליחות לערב יום כיפור: הש"ץ מתעטף בטלית ומתחילים אשרי וכו'
חצי קדיש, לך ה' וכו'. ממשיכים באמירת הסליחות לפי סדר
האמור ביום ראשון דסליחות. פזמון 'ירצה', אומרים אותו פיסקא פיסקא
חזן וקהל כסדר האמור ביום ראשון בפזמון במוצאי מנוחה.

שחרית: לאחר חזרת הש"ץ: לדוד ה' אורי וקדיש שלם, ואין אומרים תחנון ואבינו מלכנו. אין אומרים למנצח. אין אומרים תפילה לדוד ובית יעקב בשיר של יום.

יש נוהגים שהגבאי מחלק בבית הכנסת עוגת דבש לציבור. אך לא ידוע לנו על אנ"ש שהקפידו לקיים זאת.

מנחה של ערב יום כיפור

מתפללים מנחה בעוד היום הגדול בזמן מנחה גדולה או קצת אחר כך.

במנחה לובשים בגדי שבת ולא בגד לבן^ד.

'אבל' אינו ניגש לעמוד במנחה.

הש"ץ אינו מתעטף בטלית.

אין אומרים 'הודו' ומתחילים סדר קרבנות וכו' וכדרך שמתפללים תפלת חול. אך קודם 'אלוקי נצור' מוסיפים וידוי וכו' כנדפס במחזור.

לאחר חזרת הש"ץ, אומרים לדוד אורי, קדיש תתקבל. ואין אומרים תחנון ואבינו מלכנו. עלינו וקדיש יתום.

בערב יום כיפור [לאחר תפלת מנחה] נוהגים ללקות המלקות כנהוג^ה.

ד. כך נהגו אנ"ש מקדמת דנא, ומה שיש לובשים אז בגדי לבן, נראה שנובע מאלו ששהו במירון וכדו' והגיעו כבר מבעוד יום, והיה קשה להם לקחת עמהם גם הבגדים של שבת. וכמו שהמצב היום באומן כשיש שבת סמוכה לר"ה אזי הרבה לובשים הבגד הלבן מסיבה הנ"ל.

ה. כן נהגו באומן, וכן המנהג בשאר קהילות אנ"ש.

סעודה המפסקת

הרבה נוהגים לאכול 'קרעפלאך' בסעודה זו. אך לא ידוע אם אנ"ש הקפידו על זה בפרט באומן.

פעם הזמין מוהרנ"ת את רבי אבא'לע העשיר שיבוא לשהות אצלו ביום כפור, ואמר לו: "וואס האָסטו מוֹרָא? טאָמער ביי דיִר האָסטו גְרויַסע פֿיש - ביי מיר וועסטו האָבן קליינע פֿיש!" - "וכי מה אתה מפחד? אם בביתך יש לך דגים גדולים עבור הסעודה המפסקת - אצלי יהיו לך דגים קטנים!" - כאומר לו שלא יביט על העניות השוררת בביתו, ויבוא בכל זאת לשהות אצלו ביום הכפורים; לא ידוע אם לבסוף אכן היה אצל מוהרנ"ת:

כל נדרי

מתעטפים בטלית מבעוד יום, וממשיכים ללבשו בכל התפילות של יום כיפור עד מוצאי יום כיפור.

אומרים 'תפילה זכה' קודם כל נדרי.

ו. ראה בתוספות עבודה זרה דף ה' ע"ב ד"ה 'וכדברי': "ביום הכיפורים רגילים בעופות ודגים ודברים קלים, כדאמרינן בבראשית רבה (פרשה יא) עובדא בההוא חייטא דזבן חד נונא בתריסר דיגרי"; ובטור אורח חיים סימן תר"ד: "נוהגין להרבות בו [בערב יום הכיפורים] בסעודה, ומביא במדרש (פסיקתא רבתי פכ"ג) מעשה בשוטר העיר שאמר לעבדו: 'קנה לי דגים', ולא מצא אלא דג אחד, ונתן בו זהוב, והיה שם יהודי חייט והוסיף עליו, עד שהעלוהו לחמישה, ונשאר לחייט. בא העבד אל אדוניו וסיפר לו כל המאורע, שלח השוטר אחר החייט ואמר לו: 'מה מלאכתך?'; אמר לו: 'חייט'. אמר לו: 'ולמה קנית דג שווה זהוב בחמישה זהובים, ולא עוד, אלא שלקחתו מיד עבדי ששלחתיו לקנותו לך?'; השיב לו: 'והיאך לא אקננו אפילו בעשרה כדי לאוכלו ביום

מתחילים תפלת כל נדרי [עשר דקות בערך] לפני השקיעה. פותחים את הארון, ומשאירים אותו פתוח עד לאחר שמכניסים את הס"ת בחזרה, ומוציאים שני ספרי תורה, ונותנים אותם לשני אנשים חשובים ונעמדים לשני צדדי הש"ץ עד אחרי ברכת שהחיינו'.

הש"ץ מתחיל בקול חזק הפסוק 'אור זרוע לצדיק וכו', והקהל אומר אותו שלוש פעמים. ואחר כך אומרים כולם ביחד 'קם רבי שמעון וכו', והש"ץ מסיים בנוסח הידוע 'מקוה ישראל וכו' וכופל תיבות 'מושיעו ודאי'.

ואחר כך מתחיל הש"ץ 'על דעת וכו' כל נדרי וכו', והקהל אומר עמו בלחש, וחזר על זה שלוש פעמים. אחר כך אומר הש"ץ שלוש פעמים 'ונסלח וכו' ואח"כ הקהל אומר אותו שלוש פעמים. אחר כך אומר 'סלח נא וכו' עד 'ויאמר', ואז הקהל אומר 'ויאמר ה' סלחתי כדברך' שלוש פעמים בהתעוררות גדולה, ואחר כך אומר אותו הש"ץ שלוש פעמים בנוסח הידוע.

ואחר כך מתחיל הש"ץ בקול רם 'ברוך' [של ברכת שהחיינו] ואז הקהל מברכים ברכת שהחיינו, ולאחר שהצבור מסיימים את הברכה, ממשיך הש"ץ בקול 'שהחיינו וכו'.

כזה שציונו הקדוש ברוך הוא לאכול ולשתות, ושאנו בטוחים שהקדוש ברוך הוא יכפר לנו עוונותינו? אמר לו: 'אם כן - יפה עשית; ופטרנו, והלך לשלום'. [ומן הסתם כל זה אמור גם לגבי הסעודה הראשונה של ערב יום כיפור].

ז. רלו"ז זצ"ל נהג להוציא שלושה ספרי תורה דייקא, ונתנו לשלושה אנשים, ולא הקפידו שיעמדו מצדדי הש"ץ, ועמדו כך לפני ארון הקודש.

אחר כך עוברים אלו המחזיקים את הס"ת בין כל הציבור, בכדי שינשקו את הס"ת ולבקש מחילה על אשר פגמו בכבוד התורה.

מחזירים הס"ת לארון הקודש וסוגרים אותו, ומתפללים תפלת ערבית של יום הכפורים. בקריאת שמע, אומרים 'ברוך שם וכו' בקול רם. אחרי 'השכיבנו' קודם חצי קדיש, אומרים 'כי ביום הזה וכו'.

סדר התפילה בלחש והפיוטים והסליחות שאחר כך, הכל כנדפס במחזור [לא נוכל במסגרת זו לפרט חלוקת הקטעים וסדר אמירתם]. אך אנו נוהגים לדלג הפיוטים: 'אמנם אשמינו'. 'אותך אדרוש'. 'אתה מבין'. ה' מנת חלקי'. 'מיוחד באהיה'.

לאחר קדיש, אומרים 'מזמור לדוד הבו וכו' וקדיש יתום וברכו, עלינו וקדיש יתום. החזן מנגן 'אדון עולם' בנוסח הידוע".

ואומרים ארבעת המזמורים הראשונים של תהלים.

ואחר כך אומרים 'שיר היחוד' כסדר הנדפס במחזור, והחזן אומר פיסקא ראשונה והקהל אומר את הפיסקא השניה, ואחר כך אומר החזן את השלישית והקהל הרביעית, וכן הלאה. ואחר כך קדיש יתום. ואין אומרים 'אנעים זמירות'.

אין רוקדים לאחר התפילה.

בליל יום כיפור, נהגו רוב הציבור לומר בצוותא את כל התהילים אחר תפלת מעריב (מובא בלבוש סימן תריט סעיף ד ובמטה אפרים סימן תריט סעיף כב)

ח. משום מה נשתכח המנהג לגן אז בציבור 'אדון עולם', למרות שכן נהגו באומן, ואכן הנהיג רלו"י בשנים האחרונות בירושלים לנגנו.

ואלו מאנשי שלומנו שהיו נזהרים בקימת חצות ביותר, אמרוה אף הם
בציבור לפנות בוקר.

קריאת שמע של המטה - כרגיל בכל לילה.

יום הכיפורים

שחרית

הש"ץ מתחיל 'אדון עולם' בניגון המיוחד לכך. ברכות השחר, קרבנות,
פסוקי דזמרה - כמו בשבת ובניגון המיוחד לימים נוראים.

לאחר נשמת וכו', הש"ץ של שחרית עומד אצל הבימה, ומתחיל
'המלך' והקהל מוחא כפיים, ואחרי זה נעמד ליד העמוד וממשיך
סדר התפילה.

לאחר ישתבח לפני קדיש, פותחים הארון, והחזן אומר פסוק ראשון
של 'שיר המעלות' ואחר כך אומר אותו הקהל, וכן הלאה
עד סוף המזמור.

אחרי ברכו אומרים: ברוך וכו' אור עולם וכו' אמר ויהי, סלח לגוי וכו',
חטאנו וכו', ומדלגים על הפיוט 'אז', ואחר כך אומרים המאיר
וכו', הפיוט 'ברוך שם וכו' מלכותו וכו' קדוש אדיר וכו' והאופנים וכו'.
בקריאת שמע אומרים 'ברוך שם וכו' בקול רם.

בחזרת הש"ץ אומרים את כל הפיוטים עד הפיוט המתחיל 'אדר יקר'.

ומשם והלאה אזי אם אין פנאי כל כך, מדלגים קצת כדלהלן: אומרים רק את הקטעים הנדפסים באותיות גדולות עד הפיוט 'אמרו לאלוקים'. וכן מדלגים על הפיוטים: 'אלי שחק' ואומרים רק 'ובכן שרפים וכו' ומהללים, ומתחילים 'לאל עורך דין וכו'. וכן לאחר 'ובכן תקדש וכו' והיכלך', מדלגים כל הפיוטים עד 'ובכן תן פחדך'.

באומן ובירושלים לא נהגו למחוא כפים ב'המלך הקדוש'.

אחרי חזרת הש"ץ: פותחים הארון ואומרים 'אבינו מלכנו'. והקטעים מ'החזירנו' עד 'הצמח', החזן אומר קטע אחד ואחר זה אומר אותו הקהל.

סוגרים הארון. לדוד ה' אורי וקדיש תתקבל. שיר של יום וקדיש יתום.

קריאת התורה

פותחים הארון ואומרים: אתה הראת וכו', ה' ה', והתפילות הנדפסים במחזור.

מוציאים שני ספרי תורה, הש"ץ נוטל הס"ת שיקראו בו קריאת היום ואומר בניגון של ימים נוראים: 'שמע ישראל וכו' אחד וכו' 'קדוש ונורא שמו' גדלו וכו'.

הגבאי אומר 'יעזור וכו' בנוסח הימים נוראים.

בס"ת הראשון קוראים בטעמים של ימים הנוראים 'וידבר וגו' אחרי מות' [ויקרא טז, א - לד]. ומחלקים לשישה עליות כפי

המסומן במחזור. ונותנים עליה לבעל שחרית ולבעל מוסף. ואין להוסיף עוד עליות על השישה.

אומרים ברכות התורה בנוסח של ימים נוראים.

‘מי שבירך’ אומרים בנוסח של ימים נוראים. ומוסיפים ‘ויכתבהו וכו’.
לחולה אין אומרים ‘יו”ט הוא מלזעוק’.

לאחר הקריאה, מניחים הס”ת השני על הבימה, והבעל קורא אומר חצי קדיש בנוסח הימים נוראים, מגביהים וגוללים את הס”ת הראשון, וקוראים למפטיר בס”ת השני, ‘ובעשור לחודש’ [במדבר כט, ז-יא].

לאחר הקריאה מגביהים וגוללים הס”ת השני, והמפטיר אומר ברכת ההפטרה, ומפטירים ‘ואמר סולו סולו עד כי פי ה’ דיבר [ישעיהו נו, יד-כא, ובפרק נח, א-יד]. המפטיר מברך ברכות ההפטרה של יום הכפורים.

יזכור

לאחר ההפטרה וברכותיה, מניחים את הספרי תורה על הבימה ומכריזים ‘יזכור’. ונהגו שכל מי שאינו אומר יזכור יוצא מבית הכנסת.

לאחר יזכור, הקהל נכנסים שוב לביהכנ”ס, ואומרים ‘אב הרחמים’.

החזן של מוסף נעמד ליד הבימה ומתחיל בניגון ‘אשרי יושבי וכו’ כמו בראש השנה, הש”ץ לוקח את הספר תורה שקראו בו מפטיר ואומר ‘יהללו וכו’ בנוסח של ימים נוראים, לדוד וכו’.

ט. רלו”י היה אומר קודם ‘קל מלא רחמים כללי’ בנוסח הידוע, ואח”כ אב הרחמים ומסיים

מוסף

הש"ץ מתחיל 'הנני העני וכו' בהתעוררות גדולה, חצי קדיש, ותפילת הלחש של מוסף.

חזרת הש"ץ של מוסף

סדר אמירת הפיוטים וחלוקת הקטעים, לא נוכל לפרט במסגרת זו. אך נציין את הקטעים שאנו נוהגים לדלג עליהם כשאין פנאי כל כך: מהקטע 'אין ערוך אליך' ומתחילים 'אמרו לאלוקים'. לאחר הקטע 'ליושב תהלות וכו' מדלגים 'אמיצי', ומתחילים ובכן שרפים וכו' אלו לאלו וכו', ומדלגים על הקטע 'אילי מרום', ומתחילים ונתנה תוקף וכו'. וממשיכים הכל כסדר הנדפס, אך מדלגים על הפיוט 'אתה מבין'.

לגבי הפיוטים שיש בתוך 'כתר' - אזי לפנים נהגו שכל הציבור אומר אותם, ומשם מה לאחרונה נשתקע הדבר, ורק הש"ץ אומר אותם ומסיים בכל קטע בנוסח הידוע.

כשמגיע הש"ץ ל'עלינו' פותחים הארון, והקהל אומרים עם הש"ץ עלינו מלה במלה בלחש, וכשמגיע ל'שלא שם חלקנו' סוגרים הארון, ופותחים שוב כשמגיע ל'ואנחנו כורעים'. ואז הש"ץ והקהל כורעים ונופלים על פניהם על הרצפה. ואומרים 'ואנחנו כורעים

מ'ואומר כי דורש דמים' בנוסח הידוע, ואח"כ מנגן 'אשרי' ומתחיל שוב מ'צדיק ה' בכל דרכיו וכו' יהללו וכו'.

י. והעיקר להניח דבר חוצץ בין הפנים לרצפה, ולא בין הברכיים לרצפה!.

ומשתחיים ומודים לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא' ואז קמים וממשיכים עד 'אין עוד' וכו'.

סדר העבודה: אומרים אתה כוננת וכו'. בעת אמירת 'היו כורעים וכו', כורע הש"ץ והקהל כורעים ונופלים על פניהם, כדרך שאמרנו ב'עלינו'. היכן שנדפס במחזור שאין צריך לכרוע - אין כורעים שם. **לאחר** חזרת הש"ץ: קדיש תתקבלי. אין אומרים 'אין כאלוקינו' ועלינו.

מנחה

מתחילים סדר קרבנות, ואין אומרים אשרי ובא לציון ואין אומרים קדיש - אלא מתחילים בהוצאת הס"ת, ואין אומרים ואני תפלתי וי"ג מדות והתפילות של עשי"ת, אלא מתחילים ויהי בנסוע וכו' וממשיכים כמו בשבת בבוקר.

קוראים בתורה בפרשת עריות שבאחרי מות [ויקרא יח, א - ל], ומחלקים לשלושה עליות, והשלישי נקרא 'מפטיר יונה'.

קוראים בתורה ואומרים הברכות ומי שבירך - הכל בניגון הרגיל של שבת.

אחרי הקריאה אין אומרים חצי קדיש. מגביהים וגוללים הס"ת והמפטיר אומר ברכת ההפטרה, ומפטירים כל ספר יונה, ומוסיפים 'מי קל כמוך וכו'. אחר כך אומר המפטיר ברכות ההפטרה על הסדר עד 'מגן דוד'.

כ. להעיר שהמנהג לשורר בקדיש תתקבל, הוא מנהג חדש שלא היה מקובל באומן וגם לא מקדמת דנא בירושלים ומירון.

ל. ואינו נחשב כ'מפטיר' כדי שיוכל כהן או לוי לקבל עליה זו.

אומרים יהללו וכו' לדוד וכו', בנוסח של שבת. ומחזירים הס"ת לארון הקודש.

הש"ץ אומר חצי קדיש בנוסח של יום חול, ומתפללים תפילת הלחש של מנחה של יום הכפורים.

חזרת הש"ץ: פותחים הארון והש"ץ מתחיל בנוסח של מנחה של שבת עד 'מסוד וכו' ושם אומר בנוסח הידוע. אומרים כל הפיוטים חוץ מ'אתה מבין'.

הכהנים אינם נושאים כפיהם, אלא הש"ץ אומר אלוקינו וכו' יברכך וכו'.

אחרי חזרת הש"ץ: אבינו מלכנו, לדוד ה' אורי, קדיש תתקבל. ואין אומרים עלינו.

נעילה

זמן תפלת נעילה - השתדלו להתחיל מזמן פלג המנחה^מ.

מתחילים אשרי ובא לציון, וחצי קדיש בנוסח המיוחד לנעילה.

מכריזים לפני תפלת הלחש לומר 'וחתמנו'.

בתפלת נעילה אומרים בזכרנו לחיים 'וחתמנו' במקום וכתבנו.

ב'וכתוב לחיים' אומרים 'וחתום'. ב'ספר חיים' אומרים

'ונחתם' במקום ונכתב.

^מ. כמ"ש שעה"צ תרכג ה, שאין להקדים מקודם. והשתדלו כן בכדי להספיק להתפלל במתינות ולסיים בזמן, ושיוכלו הכהנים לעלות לדוכן בזמן הראוי

לפני חזרת הש"ץ פותחים את הארון, ונשאר פתוח עד אחרי קדיש תתקבל.

אומרים כל הפיוטים והסליחות הנדפסים במחזור.

בפזמון ה' ה' - אין אומרים ה' ה' בין כל קטע.

אומרים 'אל מלך' גם לפני הקטעים: ספו, קדוש, שועתי.

הכהנים נושאים כפיהם¹.

רבי לוי יצחק היה נזהר כאן בארץ ישראל לסיים תפילת נעילה באופן כזה שיוכלו להתפלל תפילת ערבית של מוצאי יום הכפורים תיכף בזמן, ולבלי להאריך בה. וזאת מחמת טרחת הצבור העומדים בתענית, אשר לדבר גדול יחשב לבלי להטריח את הכלל להאריך בצום. באמרו: "מיינ פֿרוּמקייט זאל יענעם נישט מאַכן קיין עגמת נפֿש" - "היראת שמים שלי לא תגרום לזולת שום עגמת נפש". גם לא היה מטריח את הצבור בחזרת שלש עשרה מידות בכל פעם, להתחיל בכל פעם מתיבות 'אל הורית', ורק בסיומו היה מגביה קולו כדי לכוין בה את תפילת הצבור. ואמר מפורש שנוהג כן כדי שלא להטריח את כלל הצבור העומדים בתעניתם.

לאחר חזרת הש"ץ: אומרים אבינו מלכנו כסדר האמור בשחרית. הש"ץ אומר שמע ישראל פעם אחת, ואחר כך אומרים אותו הקהל. הש"ץ אומר שלוש פעמים 'בקול ברוך שם וכו' ואחר כך אומרים אותו הקהל שלוש פעמים. הש"ץ אומר 'ה' הוא וכו' שבע פעמים ואחר כך

1. ונהגו להקל לשאת כפיים כל זמן בין השמשות.

אומרים אותו הקהל שבע פעמים. ואחר כך אומר הש"ץ פעם אחת 'ה' מלך וכו' והקהל חוזר על זה.

אם עדיין לא הגיע זמן תפלת ערבית, משוררים באיזה ניגון לפני קדיש כדי שיוכלו להתפלל ערבית תיכף.

אחר כך הש"ץ אומר קדיש תתקבל, ולאחר 'ואמרו אמן' תוקעים בשופר תקיעה גדולה. ואפשר לתקוע בשופר אפילו כשהוא עדיין זמן בין השמשות. ואומרים לשנה הבאה וכו' וממשיך תתקבל וכו'. וסוגרים הארון.

ערבית

מתחילים למנצח וכו' ומתפללים ערבית של חול בלי ההוספות והשינויים של עשי"ת. ומוסיפים 'אתה חוננתנו'.

אחרי תפלת הלחש, הש"ץ אומר קדיש תתקבל, שיר המעלות וקדיש יתום, עלינו וקדיש יתום.

קידוש לבנה

מקדשים הלבנה תיכף אחרי מעריב בעודם לבושים בכגדי לבן והטלית ובמנעלי יום הכיפורים.

יום שלישי - י"א תשרי - גאט'ס נאמען / שם השם

מקדימים להתפלל שחרית מהרגיל בכל יום. כדי שלא יהיה נראה ח"ו שאנו נכנעים לו רק בעת שאנו צריכים לבקש על דיננו.

מהיום עד אחרי ר"ח חשוון - אין אומרים תחנון בשחרית ומנחה. אבל אומרים 'אל ארך אפים' בהוצאת הס"ת. אין אומרים 'יהי רצון' אחרי קריאת התורה. אומרים 'למנצח'. בשיר של יום מתחילים 'בית יעקב'.

סוכות

מנחה ערב סוכות וערב שבת

הש"ץ מתעטף בטלית. מתחילים בסדר קרבנות. אין אומרים הודו'. אחרי חזרת הש"ץ: לדוד ה' אורי, קדיש תתקבל. עלינו וקדיש יתום,

קבלת שבת

הש"ץ מתעטף בטלית, ואין מתחילים לכו נרננה וכו' אלא רק 'מזמור לדוד' ואנא בכוח. ואחר כך מתחילים 'לכה דודי',

ע. למרות שהוא ער"ש, כי המנהג שאין אומרים אותו כי הוא גם ערב יו"ט.

אך אומרים רק הקטעים האלו: 'שמור וזכור' 'לקראת שבת' 'מין
ושמאל' 'בואי בשלום'.

ואומרים מזמור שיר ליום השבת וכו' ה' מלך וכו'. קדיש יתום. ואין
אומרים 'כגונא'.

ערבית ליל ראשון של סוכות ושבת קודש

הש"ץ מתעטף בטלית ומתחיל 'ברכו' בנוסח המיוחד ליו"ט.

אחרי השכיבנו קודם חצי קדיש, אומרים 'ושמרו' 'וידבר משה וכו'.
תפלת הלחש של חג הסוכות, ומוסיפים מה ששייך לשבת.

אחרי תפילת הלחש אומרים הכל כמו בכל שבת: ויכולו, מגן אבות,
מזמור לדוד קדיש ברכו עלינו וקדיש יתום.

בירושלים שרים אחרי התפילה 'שבענו' עם ניגון מיוחד לשבת
ויו"ט או חוה"מ.

זמירות בסעודה

בליל יום טוב שחל בשבת או ליל שבת חל המועד, לא אמרו 'שלום
עליכם', ולא נהגו לשיר את זמירות שבת, לבד מהזמר 'אשת
חיל' ו'אזמר בשבחין'.

ט"ו תשרי - יום ראשון של סוכות

סדר תפילת שחרית

סדר קרבנות ופסוקי דזמרה כמו בשבת ויו"ט. הש"ץ של שחרית מתחיל 'האל בתעצומות' בנוסח הידוע. אחרי ברכו, ממשיכים הכל כמו בשבת רגילה. ואין אומרים את 'הפיוטים' שיש בברכות קר"ש. ואחר כך תפלת הלחש של יו"ט סוכות, ומוסיפים מה ששייך לשבת.

חזרת הש"ץ

כיון שהוא שבת, אזי אומרים את 'היוצרות' של יום שני הנדפס במחזור, וסדרו הוא כך:

אחרי 'ומושיע ומגן' אומר הש"ץ 'מסוד חכמים וכו' מעונים', ואחר כך הקהל מתחיל מסוד וכו' ארחץ וכו' עד 'שימנו', והש"ץ מסיים 'תסוכננו וכו' עד להחיות מתים. וממשיכים הקהל 'תשורת עד 'ארבות', והש"ץ מסיים 'אני וכו' ברוך אתה ה' מחיה המתים, והקהל ממשיך 'אזי וכו' עד 'מקראיה', והש"ץ אומר 'ימלוך וכו' עד אל נא, והקהל חוזר על זה, וממשיכים 'בל וכו' עד 'לפרעה', והש"ץ אומר בסוכת וכו' וקדוש' והקהל חוזר על זה וממשיכים 'אלים וכו' עד 'תפארתו', והש"ץ אומר 'לסוככי וכו' קדוש' והקהל חוזר על זה, ואחר כך אומר הש"ץ 'לחדשי וכו' וקדוש' והקהל חוזר על זה, וממשיכים 'אמנם וכו' עד למרום וקדוש', והש"ץ מתחיל ובכן וכו' וקדוש' והקהל חוזר על זה וממשיכים כי אקח וכו' עד סוף הפיוט. ואז אומרים 'קדושה'.

לאחר חזרת הש"ץ - אין נוטלים לולב כיון שהוא שבת, אלא אומרים תיכף הלל.

הושענות

אחרי הלל, לפני קדיש, פותחים הארון אך אין מוציאים ספר תורה, ואומרים הושענות לשבת: הש"ץ אומר פסקא ראשונה 'הושע נא וכו' והקהל חוזר על זה. וכן עושים בשאר הפסקאות של הושע נא. **ואחר** כך אומרים 'אום נצורה' בלי להקיף את הבימה, כהושעת וכו' אני והו וכו' הושיעה וכו'.

סוגרים הארון ואומרים לדוד ה' אורי, קדיש תתקבל. מזמור שיר ליום השבת וכו'. קדיש יתום.

ואחר כך קוראים 'קהלת' כל הקהל ביחד. קדיש יתום.

קריאת התורה

בפתיחת הארון קודש אומרים כרגיל בכל שבת, ואין אומרים ה' ה' ורבנו של עולם.

מוציאים שני ספרי תורה, והש"ץ לוקח הס"ת שיקראו בו בראשונה, ואומר שמע ישראל וכו' כסדר הרגיל בכל שבת.

בס"ת הראשון קוראים 'שור או כשב' [ויקרא כב, כו - כג, מד], וקוראים לשבעה קרואים/עליות. לאחר הקריאה מניחים את הס"ת השני על הבימה, והבעל קורא אומר חצי קדיש, ומגביהים וגוללים

פ. ולא נהגו אצל אנ"ש לקרותה במגילה הכתובה על קלף דייקא.

את הס"ת הראשון. ואחר כך קוראים למפטיר בס"ת השני 'ובחמשה עשר' [במדבר כט, יב - טז].

אחר כך מגביהים הס"ת השני וגוללים אותו. והמפטיר אומר ברכת ההפטרה, ומפטירים 'הנה יום וכו' [זכריה יד, א]. מברכים ברכות ההפטרה כמו בכל שבת, ומוסיפים מה ששייך לחג הסוכות.

מוסף

אומרים 'קום פורקן, מי שברך, ואין אומרים אב הרחמים. הש"ץ מתחיל לנגן 'יה אלי' בנוסח הידוע'. ואחר כך אומרים 'אשרי'. ואחר כך: הש"ץ לוקח את הס"ת של מפטיר ואומר 'יהללו' והקהל ממשיך הודו וכו', מזמור לדוד וכו', ומכניסים את הספרי תורה לארון הקודש. הש"ץ אומר חצי קדיש. ומתפללים תפלת מוסף של יום טוב סוכות, ומוסיפים מה ששייך ליום השבת.

בחזרת הש"ץ: אם יש כהן הנושא את כפיו, אומרים 'ותערב'.

נוסח 'ברכת כהנים' כמו שמנגנים בימים נוראים.

לאחר חזרת הש"ץ: קדיש תתקבל, קוה וכו' [כמו בשבת], קדיש דרבנן, ברכו, עלינו, קדיש יתום, אנעים זמירות וקדיש יתום.

צ. לפי מנהגנו המקורי היה החזן מנגן זאת בעצמו, הואיל והיא תפילה מיוחדת לש"ץ בלבד, ובמשך הזמן נשתרבו המנהג שהציבור משוררים יחד עימו.

סעודת יו"ט ושבת קודש

בקידוש אומרים את הפסוקים של שבת ושל יו"ט.

אין מזמרים שום זמירות של שבת, רק 'אסדר לסעודתא'.

מנחה יו"ט ראשון ושבת קודש

מתחילים סדר קרבנות, אשרי, ובא לציון, חצי קדיש.

הש"ץ מתעטף בטלית ואומרים 'ואני תפלת' פתיחת הארון וכו' וקריאת התורה בפרשת האזינו כרגיל בשבת.

תפלת מנחה של יו"ט ומוסיפים מה ששייך לשבת.

לאחר חזרת הש"ץ: לדוד ה' אורי, ואין אומרים צדקתך, והש"ץ אומר קדיש תתקבל. עלינו וקדיש יתום.

אין אומרים פרקי אבות ולא ברכי נפשי.

סעודה שלישית

בסעודה שלישית נהגו לזמר את כל הזמירות כבכל שבת, מחמת שסעודה שלישית אינה מחמת היום טוב אלא מחמת שבת.

מעריב של מוצאי יו"ט ומוצאי שבת

מתחילים 'למנצח', חצי קדיש, 'והוא רחום', ומתפללים מעריב של חול ומוסיפים: אתה חוננתנו ויעלה ויבוא.

לאחר שמו"ע: הש"ץ אומר קדיש תתקבל, ואין אומרים ויהי נועם ואתה קדוש. ואומרים 'שיר המעלות לדוד וכו' קדיש יתום וברכו. עלינו. קדיש יתום.

הבדלה - כרגיל בכל מוצ"ש.

אומרים 'ויתן לך' ושרים זמירות כמו בכל מוצ"ש.

זכר לשמחת בית השואבה

בכל לילה של חול המועד אחרי תפלת מעריב, נוהגים לומר את החמישה עשר 'שיר המעלות'.

ומכבדים לאחד מן הקהל לומר שיר המעלות אחד, והוא אומר פסוק אחד והקהל חוזר על זה וכן הלאה עד סוף הקפיטל, ואחר כך אומרים 'ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה'. ואחר כך מכבדים לשני לומר כן, וכן הלאה עד סוף החמשה עשר פרקי שיר המעלות. אכן ב'שיר המעלות זכור ה'', כשמגיעים ל'כהניך' מכבדים לכהן לומר משם עד סוף הקפיטל.

ומנהגנו הוא: לכל אחד שמכבדים באמירת 'שיר המעלות' - מכבדים אותו גם להתחיל באיזה ניגון, ויוצאים בריקוד בניגון זה. ומשום מה לאחרונה נשתכח המנהג ורוקדים רק בסוף אמירת המזמורים לזכר שמחת בית השואבה.

חול המועד סוכות ❁

יום ראשון - ט"ז תשרי - יום א' דחזה"מ סוכות

שחרית

מתפללים תפילה של חול, אלא שמוסיפים 'יעלה ויבוא'.

לאחר חזרת הש"ץ, נכנסים הקהל לסוכה של ביהכנ"ס ומברכים ונוטלים את הלולב.

סדר הנענועים הוא כנוסח האר"י ז"ל וכנדפס בסידורים.

אחר כך נכנסים לביהכנ"ס ואומרים הלל השלם. ומנהגינו לנענע ארבע פעמים: אחד ב'הודו לה' כי טוב', ב'אנא ה' הושיעה נא' שתי פעמים, ופעם רביעית ב'הודו' שבסוף ההלל.

וכשמגיעים ל'הודו לה' כי טוב', הש"ץ והקהל מנענעים את הלולב תוך כדי אמירת הפיסקא של הודו וכו', כלומר בכל תיבה מנענעים לכיוון אחד, אבל באמירת 'לה' אין לנענע. ואחרי אמירת פיסקא זו ונענוע הלולב אומרים הקהל 'יאמר נא וכו' ואחר כך הש"ץ אומר אותו [או מגגנים יחד], וממשיכים כסדר הרגיל באמירת הלל.

וכשמגיעים ל'אנא' מנענעים תוך כדי אמירת אנא וכו', כלומר בכל תיבה לשתי כיוונים, אבל אין מנענעים באמירת השם, וכן עושים בפיסקא השניה של אנא.

וממשיכים כסדר הרגיל באמירת הלל. וכשמגיעים להודו וכו', מנענעים תוך כדי אמירת פיסקא זו, אבל רק פעם אחת ולא כשחוזרים ואומרים אותה.

הושענות

אחרי אמירת הלל קודם קדיש, פותחים את הארון ומוציאים ס"ת אחת ומעמידים אחד אצל הבימה שיחזיק את הס"ת בכל זמן אמירת ההושענות וההקפות. ולכתחילה יהיה זה שמחזיק את הס"ת אחד כזה שאין לו ארבעת המינים [שאז בלאו הכי אינו מקיף את הבימה באמירת ההושענות].

סדר ההושענות

הש"ץ אומר פיסקא ראשונה 'הושע נא וכו' והקהל חוזר על זה. וכן עושים בשאר הפיסקאות של הושע נא.

ואחר כך מתחילים כל הקהל להקיף את הבימה עם הארבעת המינים, ואומרים 'הושע נא למען אמיתך' הושע נא וכו' עד 'למען תהלתך הושע נא'. ואחר כך חוזרים למקומם ואומרים 'אני והו וכו' 'כהושעת אלים וכו' 'הושיעה את עמך וכו'. מי שאין לו ארבעת המינים אינו מקיף את הבימה.

אחרי אמירת ההושענות, אומרים: לדוד ה' אורי' וקדיש תתקבל. שיר של יום הראשון וקדיש יתום.

קריאת התורה

פתיחת הארון וכו' ואומרים כסדר של יום חול.

קוראים בפרשת פנחס 'וביום השני' [במדבר כט, יז - יט], וקוראים לארבעה קרואים/עליות, לכל אחד מהם כל הקריאה.

אחרי קריאת התורה: הבעל קורא אומר חצי קדיש. ואומרים אשרי וכו' ובא לציון [בלי למנצח], מכניסים את הס"ת לארון הקודש ואומרים יהללו וכו' לדוד מזמור וכו'. והש"ץ אומר חצי קדיש.

מוסף

מתפללים מוסף של יום טוב, ואומרים 'וביום השני'.

בחזרת הש"ץ: אומרים 'כתר' בנוסח הקצר.

אחרי חזרת הש"ץ: קדיש תתקבל, קוה וכו' והמנהג לומר כנוסח הנאמר בשבת. קדיש דרבנן ברכו עלינו וקדיש יתום, אנעים זמירות וקדיש יתום.

מנחה - כמו ביום חול ומוסיפים יעלה ויבוא.

מעריב

מתחילים 'למנצח' ומתפללים כמו ביום חול ומוסיפים 'יעלה ויבוא'.

אחרי תפלת ערבית, אמירת 'שיר המעלות' וכסדר האמור במוצאי יו"ט ראשון.

יום שני - יז תשרי - ב' דחזה"מ סוכות

התפלות ונטילת לולב - כסדר האמור ביום ראשון, אך בשינויים אלו:
 בהושענות אומרים 'אערוך שועי'. שיר של יום השני. קריאת
 התורה 'וביום השלישי' [במדבר כט, כ - כב] במוסף 'וביום השלישי'.
 אחרי תפלת ערבית, מדליקים נרות לכבוד הילולת רבינו זיע"א.

יום שלישי - יח תשרי - ג' דחזה"מ סוכות

התפלות ונטילת לולב - כסדר האמור ביום ראשון, אך בשינויים אלו:
 בהושענות אומרים 'אבן שתיה'. שיר של יום השלישי. קריאת
 התורה 'וביום הרביעי' [במדבר כט, כג - כה] במוסף 'וביום הרביעי'.

יום רביעי - יט תשרי - ד' דחזה"מ סוכות

התפלות ונטילת לולב - כסדר האמור ביום ראשון, אך בשינויים אלו:
 בהושענות אומרים 'אל למושעות'. שיר של יום רביעי. קריאת
 התורה 'וביום החמישי' [במדבר כט, כו - כח]. במוסף 'וביום החמישי'.

יום חמישי - כ' תשרי - ה' דחזה"מ סוכות

התפלות ונטילת לולב - כסדר האמור ביום ראשון, אך בשינויים אלו: בהושענות אומרים 'אדון המושיע'. שיר של יום חמישי. קריאת התורה 'וביום השישי' [במדבר כט, כט - לא]. במוסף 'וביום השישי'.

הושענא רבה

ליל שישי - הושענא רבה

אין אומרים סדר 'שיר המעלות' כמו בשאר לילות חוה"מ.

בהושענא רבא היו אנשי שלומנו נוהגים לומר אחר תפלת ערבית את חמש דברים קצתם בבית המדרש וקצתם בביתם^ק.

ואחר צאת הלבנה, התחילו לומר תהלים במתינות רבה משך כמה וכמה שעות^ר.

רבינו אמר: "שְׁבוּעוֹת אֵיזָ דְּעַר עֲקָר דָּאס אוֹיף זַיִן, און הוֹשַׁעְנָא רַבָּא

ק. עכ"פ לא נהגו לקרוא בס"ת בציבור. ולענ"ד עוד שלא לקרוא בציבור, כי יצא שכרו בהפסדו שקוראים במרוצה ובדר"כ לא יתכן להיות מרוכזים כל הזמן ולשמוע וכו'.

ר. ראה ליקוטי הלכות סעודה ד, יג; ערבית ד, ל; חול המועד ד, ו; סוכה ב, ד; שילוח הקן ה, כד; ערלה ד, טז.

איז דער עקר דאס זאגן - "בשבועות עיקר העבודה הוא להיות ניעור",
ובהושענא רבא העיקר הוא (ריבוי) האמירה"ת.

(שיח שרפי קודש חלק ג' סימן תצ"ח)

היו כאלה שהלכו לישון אחר כך וקמים לותיקין לתפלת שחרית כנהוג
להתפלל אז בהשכמה, ולא היה קפידא בדווקא להיות ערים כל
הלילה, והוא על פי מאמר רבינו ז"ל הנ"ל.

יום שישי - הושענא רבה

'הושענות' - לוקחים חמשה בדי ערבה ואוגדים אותם עם עלי לולב
מכינים 'הושענות' לכל בני הבית אפילו לקטנים ביותר.

ש. כי הוא מנהג קדמון [מקורו בזהר בראשית דף ח' ע"א ואמור דף צ"ז ע"ב, ומובא ב'מגן
אברהם' ריש סימן תצ"ד] להיות ניעור בליל שבועות וגם לעסוק אז בתורה, וגילה רבינו הקדוש
שהעיקר הוא להיות ניעור ולא לישון כל הלילה; וראה 'שער הכוונות' עניין חג השבועות דרוש
א': "ודע כי כל מי שלא ישן בלילה הזאת כלל, אפילו רגע אחד, ויהיה עוסק בתורה כל הלילה
- מובטח לו שישלים שנתו ולא יארע לו שום נזק בשנה ההיא, וכמו שכתב הרשב"י בהקדמת
בראשית וכו', כי אם לא ישן כלל וודאי שלא ימות בשנה ההיא". בפנימיות מנהג זה ראה 'ליקוטי
הלכות' שבועות א' אות ג', ברכת הריח ד' אות מ"א, הכשר כלים ד' אות ל', חזקת מיטלטלין
ד' אות י"א, גניבה ג' אות י"ג, נזיקין ג' אות ד'.

ת. ראה ב'שער הכוונות' עניין סוכות דרוש ו': "הדין נידון ונגמר בחצות הראשון של ליל הושענא
רבא, ואז בעת חצות לילה נגמר החותם וכו', ולכן נוהגים לעסוק בתורה בחצות לילה הראשון
עד זמן זריחת הלבנה, וקוראים ספר 'אלה הדברים' הנקרא משנה תורה וכו'", עיין שם עוד;
וראה עוד ב'מגן אברהם' ריש סימן תרס"ד: "נוהגים ישראל להיות ניעורים בליל ערבה וכו',
וכבר נדפס הסדר", (וראה 'כף החיים' (סופר) שם ס"ק ג ד). ובפנימיות המנהג להיות ניעור בליל
הושענא רבא ולומר אז משנה תורה ותהלים - ראה 'ליקוטי הלכות' דברים הנוהגים בסעודה
ד' אות י"ג, תפילת ערבית ד' אותיות כ"ט - ל', שבת ז' אותיות נ"ט - ס"ה, סוכה ב' אות ד',
ערלה ד' אות ט"ז, ערב ג' אות ל"ח.

מתפללים בהשכמה כנהוג.

הרבה נוהגים ללבוש בגד לבן כמו בימים נוראים*.

נהגו שלא לעשות מלאכה של חול עד לאחר יציאה מבית הכנסת. וכן יש מוציאים את הארנק של הכסף, אך יש להשאיר מעות לצדקה.

שחרית

סדר תפלת שחרית כדלהלן

מהודו עד ברוך שאמר כמו בשבת, אחרי ברוך שאמר, 'מזמור לתודה', מזמור שיר ליום וכו' ה' מלך וכו' עד אז ישיר, ואין אומרים 'נשמת' - וכל זה בנוסח של ימים נוראים.

השליח ציבור של שחרית מתחיל לנגן 'ברכות והודאות וכו' כמו בימים נוראים.

אחרי ישתבח אומרים 'שיר המעלות' פסוק בפסוק כמו בימים נוראים. **חצי קדיש** וברכו בניגון ימים נוראים. וממשיכים בסדר התפילה כמו ביום חול, אך בנוסח של ימים נוראים.

חזרת הש"ץ בנוסח של יום חול.

אחרי חזרת הש"ץ נטילת לולב.

אחרי נטילת לולב לפני הלל - מסירים את הטבעות העליונות מהלולב. **הלל**, כסדר האמור לעיל בחול המועד.

א. מנהגנו הקדמון היה שרק השליח ציבור לובש בגד לבן, ולאחרונה נוהגים כן הרבה.

הושענות

אחרי הלל אומרים סדר הושענות:

מוציאים כל הספרי תורה ומעמידים אצל הבימה וככל ימי החג, הש"ץ אומר פיסקא ראשונה: הושע נא וכו' והקהל חוזר על זה. וכן עושים בשאר הפיסקאות של הושע נא.

ואחר כך מתחילים כל הקהל להקיף את הבימה עם הארבעת המינים, ומחזיקים אותם עד קדיש!

ואומרים שבעת הקטעים של הושענות [למען אמיתך, אבן שתיה, אום אני, אדון המושיע, אדם ובהמה, אדמה מארר, למען איתן], בכל הקפה אומרים קטע אחד, וממתינים על הש"ץ המסיים כל קטע בשני פסקאות האחרונות, ואחר כך ממשיכים בפיסקא המופיעה לפני כל קטע וממשיכים להקיף ולומר קטע הבא.

לאחר ההקפות שבע פעמים חוזרים הקהל למקומם, והש"ץ אומר אני והו וכו' והקהל חוזר על זה וממשיכים כהושעת אליהם וכו' עד סוף הקטע, וממתינים על הש"ץ שאומר בקול את הפיסקא המופיעה שם והקהל חוזר על זה וממשיך לקטע הבא, וכן הלאה עד סוף קטע למען תמים. ואחר כך אומר הש"ץ הושע נא אל נא וכו' והקהל חוזר על זה. ואין מניחים את הד' מינים ואין לוקחים את ההושענות אזי!

ב. להעיר, שמחמת חשש איסור 'לא תתגודדו' - חייבים להנהיג מנהג אחיד לכל הציבור בזמן אחיזת ההושענות וחביטתם.

וממשיכים תענה אמונים וכו' אל מעוזנו, והש"ץ אומר רחם נא וכו' והקהל חוזר על זה וממשיך אז כעיני וכו' אלוקי ישענו, והש"ץ אומר שערי שמים וכו' ישענו והקהל חוזר על זה, ואחר כך אומר הש"ץ 'קול מבשר מבשר ואומר' והקהל חוזר על זה ואין חובטים אז את ההושענות!

וממשיכים אומץ וכו' מבשר ואומר, ובין קטע לקטע אומרים רק 'מבשר ואומר'. ואחר כך אומר הש"ץ שלוש פעמים 'קול מבשר וכו' והקהל חוזר על זה שלוש פעמים, וממשיכים הושיעה וכו'.
ואחרי זאת, מחזירים את הס"ת לארון הקודש, ואומרים לדוד ה' אורי. ואז מניחים את הארבעת המינים, ולוקחים את ההושענות, הש"ץ אומר קדיש תתקבל, ולפני 'תתקבל' חובטים את ההושענות חמשה פעמים, והש"ץ ממשיך תתקבל וכו', ובסיום הקדיש אומרים את ה'יהי רצון' המיוחד לחביטת ההושענות. ואחר כך אומרים שיר של יום וקדיש יתום.

קריאת התורה

פותחים הארון, ואומרים: אתה הראת וכו', שלוש פעמים ה' ה', שיר למעלות וכו', יהי רצון מלפניך ע"י הארת וכו', רבונו של עולם מלא וכו', ואומרים שלוש פעמים ואני תפילתי וכו', בריך שמיה וכו'.
הש"ץ אומר בנוסח ימים נוראים: שמע ישראל וכו', אחד וכו' קדוש ונורא שמו, גדלו וכו', לך ה' הגדולה וכו' על הכל וכו' אב הרחמים וכו'.

‘ויעזור ויגן’, ברכות העולה לתורה ומי שבירך - הכל בנוסח ימים נוראים.

קריאת התורה בנוסח הרגיל ולא כמו בימים נוראים.

אחרי קריאת התורה: חצי קדיש. הגבהה. אשרי ובא לציון, הש"ץ אומר יהללו וכו' בנוסח ימים נוראים, לדוד מזמור וכו' ומחזירים הס"ת לארון הקודש.

מוסף

הש"ץ אומר חצי קדיש, ומתפללים מוסף של יו"ט ואומרים 'וביום השביעי'.

בחזרת הש"ץ אומרים 'כתר' כמו ביו"ט עם 'אדיר אדירנו' - בנוסח של ימים נוראים. אין אומרים 'ותערב'.

נוסח ברכת כהנים - אינו כימים נוראים, והש"ץ מזמר רק לפני 'שלום'.

אחרי חזרת הש"ץ הוא כמו בכל ימי חול המועד.

מנהג אכילת 'קרעפלאך' בהושענא רבה, לא היה ידוע בין אנ"ש באומן.

שמחת תורה

מנהג ערב שמחת תורה

הש"ץ מתעטף בטלית, ומתחילים סדר קרבנות וכו' כמו בימות החול, ואין אומרים 'הודו' [למרות שהוא ערב שבת]

ערבית שמחת תורה

הש"ץ מתעטף בטלית, ומתחיל ברכו בנוסח יו"ט ומתפללים תפלת יו"ט. אין אומרים את היוצרות שיש בתפלת ערבית. אחרי השכיבנו אומרים 'ושמרו' 'וידבר משה וכו'.

תפלת הלחש של שמחת תורה, ומוסיפים מה ששייך לשבת **רבינו** אמר: "העולם אומרים שמחלקין פרנסה בתפילת 'גשם' (שבתפילת מוסף ביום שמיני עצרת), ואני אומר - ב'אמת ואמונה' (שבתפילת מעריב בליל שמיני עצרת)".

(שיח שרפי קודש ח"ג סימן תצ"ט)

חזרת הש"ץ ערבית ליל שמח"ת ושבת

כמו בכל שבת: 'ויכולו', 'מגן אבות', 'מזמור לדוד' וקדיש¹.

סדר ההקפות

אומרים 'אתה הראת וכו' פסוק בפסוק.

קודם הפסוק 'ויהי בנוסע' פותחים את הארון הקודש.

ג. וראה עוד 'אור יקר' להרמ"ק על הזוהר הקדוש פרשת אמור דף ק"ד ע"ב (כרך יג עמ' קפה) שביאר שאף על פי שהדין נחתם לגמרי כבר בהושענא רבא, מכל מקום אין נמסרות הפתקאות לידי המלאכים שלוחי הדין עד ליל שמיני עצרת, עיין שם; וראה עוד בעניין זה 'שער הכוונות' דרושי חג הסוכות דרוש ו'.

ד. נכון לומר כעת 'ברכו' ולא אחרי ההקפות לפני עלינו, כי הרבה יוצאים מביהכנ"ס מוקדם יותר.

לאחר אמירת הפסוק 'כי מציון וכו', מוציאים את כל ספרי התורה, ומשאירים את הארון פתוח כל זמן ההקפות.

מי שמכבדים אותו להחזיק ס"ת - קוראים אותו 'אלוף התורני' פלוני וכו'.

בהקפה הראשונה מכבדים את הכהנים להחזיק ס"ת ולהקיף הבימה.

בתחילת הקפה הראשונה, אזי אחד מאלו שכיבדו אותם להחזיק ס"ת, אומר 'אנא ה' הושיעה וכו' והקהל חוזר אחריו, ואחר כך אומר 'אלוקי הרוחות וכו' והקהל חוזר אחריו. ומתחילים לרקוד ולהקיף את הבימה.

וכן עושים בשאר ההקפות שאומר את הפיסקא הראשונה [ובהקפה השביעית שני פסקאות] המיועדת להקפה זו, והקהל חוזר אחריו.

מי שכיבדו אותו להחזיק ס"ת, כפי הנראה לא היה קפידא אצל אנ"ש להקיף לכל הפחות שבע פעמים.

בשמחת תורה לא היו נוהגים אנשי שלומנו לעשות רקודים במעגלים, אלא היו רוקדים עם הספרים סביב הבימה שלא במעגל. וגודל השמחה וההתלהבות שהיתה אצל אנשי שלומנו בשמחת תורה אינה נתנת לתיאור כלל וכלל.

אין מנהג מבורר איזה פיוטים אמרו או שוררו בעת ההקפות. וכן לא ידוע האם אמרו את ה'יהי רצון' המיוחד לכל הקפה.

כשחל שמיני עצרת בשבת היה רבינו אוכל אף סעודה שלישית של שבת בתוך הסוכה (כמבואר ב'שלחן ערוך' שבחוץ לארץ אוכלים בסוכה מפני שהוא ספק שביעי), אך לא היה ישן אז בסוכה ('אז סאיז גענוארן שבת שמיני עצרת איז אפלו שלש סעודות האט אויף דער רבי געגעסן אין סכה').¹

קריאת התורה בליל שמחת תורה

לאחר סיום ההקפות, מכניסים את הס"ת לארון הקודש ומשאירים בחוץ רק ס"ת אחד, והש"ץ אומר בנוסח ימים נוראים: שמע ישראל וכו', אחד וכו' קדוש ונורא שמו, גדלו וכו', על הכל וכו'. ואין אומרים 'ברוך שמי'.

וקוראים בתורה בפרשת וזאת הברכה עד מעונה. ומחלקים לחמשה עליות כמו שנדפס במחזור בקריאה של היום. והחמישי עולה עם 'כל הנערים'.

ברכות התורה אומרים בניגון של ימים נוראים. אבל הקריאה עצמה בניגון הרגיל, אך יש שמסיימים עם הנוסח של ימים נוראים.

לאחר הקריאה, הש"ץ אומר חצי קדיש, עושים הגבהה רגילה ולא הפוכה. הש"ץ אומר יהללו וכו' ואומרים 'מזמור לדוד' כיון

ה. 'אורח חיים' סימן תרס"ח סעיף א': "ובחוצה לארץ אוכלים בסוכה בלילה וביום, מפני שהוא ספק שביעי"; וב'מגן אברהם' שם סוף ס"ק ב': "דאם הוא שבת צריך לאכול סעודה שלישית בסוכה".

ו. ראה 'דרכי משה' סימן תרס"ח ס"ק ג'; 'מגן אברהם' שם ס"ק ב'; [וראה עוד שו"ת 'כתב סופר' אורח חיים סימן ק"כ].

שהוא שבת, ומזמרים שאו שערים וכו' ומחזירים את הס"ת לארון. סוגרים הארון והש"ץ אומר ברכו [אם אמרו ברכו לפני ההקפות, אין אומרים פעם נוספת], עלינו וקדיש יתום.

שחרית שמחת תורה ושבת קודש

סדר קרבנות ופסוקי דזמרה כמו בשבת ויו"ט. הש"ץ של שחרית מתחיל 'האל בתעצומות'. וממשיכים כמו בכל שבת. ואין אומרים את היוצרות שיש בברכות קר"ש. תפלת הלחש של יו"ט ומוסיפים מה ששייך לשבת.

אחרי חזרת הש"ץ: הלל השלם. לדוד ה' אורי. קדיש תתקבל. שיר של יום השבת וקדיש יתום.

אחר כך עושים הקפות, וכסדר האמור בלילה.

מוהרנ"ת אמר: "יין המשכר נכון לשתותו רק בפורים, ולא בשמחת תורה".

בענין האריכות בריקודים בהקפות ביום שמחת תורה, אשר לפעמים מאחרים זמן תפלת מוסף אחר שבע שעות שאז מכנהו השולחן ערוך (או"ח רפו ס"א) 'פושע', היה מרבה רבי לוי יצחק להזהיר בזה מאד, הגם שמאריכים בריקודים ובדביקות לכבוד התורה".

ז. ראה גם ב'כוכבי אור' חלק 'ששון ושמחה' אות א' בסופה: "מאוד צריכין ליזהר למעט בשתיית משקין המשכרין בכל האפשרות גם בשבת ויום טוב, ואפילו בשמחת תורה, ולא כטועים בזה, ומכל שכן וכל שכן בימי החול; כי לא על שמחה כזאת הזהיר אותנו אדוננו מורנו ורבינו ז"ל, כי על זה נאמר (קהלת ב ב) 'ולשמחה מה זו עושה', כי אין זה שמחה, רק הוללות וסכלות".

ח. "רבינו רצה מאד שנשמור את השולחן ערוך, ושנדע שכל דבר צריך להיות בתמימות ובפשיטות,

וזכור לטוב רבי שמואל שפירא זצ"ל שכל עת ההקפות מזרז הוא מאד את ציבור אנשי שלומנו, ועל ידי כן מספיקים להתפלל מוסף קודם השבע שעות וכהלכתו^ט. גם לא הסכים רבי שמואל שיאמר החזן את הפזמון 'יה אלי' הנאמרת קודם תפלת מוסף, אם יתאחר בסבתו זמן תפלת מוסף.

קריאת התורה

אחרי ההקפות מחזירים את הספרי תורה לארון הקודש, ומשאירים שלושה ספרי תורה לקריאות: וזאת הברכה וחתן תורה, חתן בראשית, מפטיר.

אין אומרים אז אתה הראת ויהי בנסוע, ואין אומרים ה' ה' וכו' אלא הש"ן נעמד ליד העמוד ולוקח ס"ת שיקראו בו וזאת הברכה, ואומר שמע ישראל וכו' כמו בשבת ויו"ט בניגון של ימים נוראים, ומוסיפים קדוש 'ונורא' שמו.

וחכמות אין צריכין כלל. יכול להיות איזה פעם שה'בעל דבר' יתן לי דביקות, הוא יעשה אותי 'דבוק' בריקודין לכבוד התורה, וכל זה שתדמה ותחשוב שאתה צדיק או מלאך, וכוונתו היא רק שתתפלל מוסף אחר שבע שעות, זהו כוונתו!^ט - "דער רבי האט זייער געהאלטן מען זאל היטן דעם שלחן ערוך און מען זאל וויסן אז יעדער זאך דארף זיין בפשיטות און בתמימות, מען דארף נישט האבן קיין שום חכמות, עס קען זיין אמאל דער בעל דבר וועט מיר געבן דבקות, ער וועט מיר מאכן פאר דבקות מיט די ריקודין און אלעס זאלסט מיינען ביסט א צדיק א מלאך, און זיין פֿונגה איז זאלסט דאווענען מוסף נאך די שבע שעות, דאס איז זיין פֿונגה". (רל"י).

ט. ועל אף שנפסק (שם בשו"ע) שאפשר להתפלל גם אחר הז' שעות מכל מקום תואר 'פושע' אינו כינוי נאה - "און אז חז"ל רופן אים אן א פושע, איז דאך דאס נישט קיין שיינער נאמען!", וצריכין ליזהר לבלי להיות נכלל בכינוי כזה. (רל"י).

י. לגבי 'ברך שמיא', אין ברור הענין, כי למרות שבמציאות לא אמרוהו, אך יש הרבה שערערו על זה.

קריאת התורה, ברכות העולים לתורה, מי שברך - אומרים בנוסח של ימים נוראים. אך מה שחוזרים וקוראים כדי לתת לכולם עליות, על פי רוב אין מקפידים בזה.

קריאת התורה 'ביום' שמח"ת שחל בשבת

בס"ת הראשון קוראים בפרשת וזאת הברכה עד 'מעונה', מחלקים את הקריאה לששה ולא לחמשה כי הוא שבת, והיינו לכהן קוראים עד 'ישא מדברותיך', וללוי עד 'מצריו תהיה', ולישראל קוראים מ'וללוי', ואח"כ ממשיכים כרגיל עד 'מעונה'.

נוהגים לתת עליה לכל אחד, ולכן חוזרים וקוראים כמה פעמים פרשה הנ"ל. ואין לתת עליה מ'מעונה' עד הסוף.

נהגו לקצר במי שברך שעושים בקריאות החוזרות, ואומרים 'מי שברך את האבות הוא יברך הבנים ונאמר אמן'.

כל הנערים

לאחר שכולם קיבלו עליה, נותנים עליה לאחד מן הקהל, ועולים עמו כל הילדים, וקוראים מ'לדן אמר עד מעונה'. ופורסים טלית מעל גביהם כל משך זמן הברכות והקריאה. ולאחר הברכה השניה הקהל אומר המלאך הגואל וכו'. וגם העולה לתורה אומר אותו.

חתן תורה

רבינו היה עולה לתורה בשמחת תורה ל'חתן תורה', ומוהרנ"ת היה עולה ל'חתן בראשית'; ואמר מוהרנ"ת על זה: "דער רבי האט

עולה געווען חתן תורה, ווייל דער רבי האט אויסגעפירט זיין זאך; אָפּער אַיף דאָרף אָנהויבן - "רבינו עלה לחתן תורה המסיים את התורה, כי רבינו ניצח וגמר ענינו"; אבל אני צריך להתחיל מבראשית".

(שיח שרפי קודש חלק ג' סימן תק"ב)

הגבאי אומר מרשות וכו' וקורא לחתן תורה לעלות לתורה ולסיימה.^כ וקוראים מ'מעונה' עד סיום התורה. ובפסוק האחרון כל הציבור נעמדים על רגליהם. וכשמסיים הבעל קורא, אזי הקהל אומר 'חזק חזק ונתחזק', ואחר כך אומר זאת הבעל קורא, ואח"כ החתן תורה מברך ברכה שניה, ואינו אומר 'חזק'.

לאחר קריאת וזאת הברכה, מניחים על הבימה את הספר תורה השני שיקראו בו פרשת בראשית, ואין אומרים קדיש, ועושים 'מי שברך לחתן תורה', ומגביהים הס"ת הראשון כדרכה וגוללים אותה.

כ. ראה 'חיי מוהר"ן' סימנים רי"ח רכ"ט שכ"ב; להלן סימן תתע"ט ובהערה שם; וראה לעיל בחלק א' סימן קי"ח שרבינו הקדוש זכה לבחינת קריאת התורה בשבת; [וראה עוד ב'שיחות וסיפורים' סימנים י"ז י"ח ש'חתן תורה' מרמז על הילולת רבינו הקדוש שחלה בימי חג הסוכות, עיין שם דברים נפלאים].

ל. ראה עוד 'ליקוטי הלכות' ספר תורה ד' אותיות ד' - ט' מעניין ההתחדשות בשמחת תורה על ידי שמתחילים אז את התורה מבראשית, עיין שם בדבריו הנפלאים באריכות.

מ. במשנ"ב תרסט א, שראוי להדר שיהיה מוכתר בתורה או לפחות מגדולי הקהל. אך לא הקפידו בזה כ"כ אצלינו. ומ"מ נלע"ד שאין לכבד לחתן תורה או חתן בראשית לאיש פחות על אף שמרבה במחיר קנייתה.

חתן בראשית

הגבאי אומר מרשות וכו' וקורא לחתן בראשית לעלות לתורה¹. ופורסים טלית מעל הבימה. [הרבה נוהגים שמצטופפים כל כמה שאפשר מתחת לטלית, אך אין שום חיוב בדבר] וקוראים בתורה מתחילת בראשית עד אשר ברא אלוקים לעשות.

בכל פעם כשמגיע הבעל קורא לפסוק 'ויהי ערב ויהי בוקר יום וכו'' - אזי אומר אותו הקהל ואחר כך קורא אותו הבעל קורא בניגון של ימים נוראים. וכשמגיע ל'ויכולו השמים' אומר הקהל כל הקטע עד 'לעשות', ואחר כך קורא אותו הבעל קורא בנוסח הרגיל.

לאחר הקריאה, מניחים על הבימה את הס"ת השלישי שיקראו בו מפטיר, והבעל קורא אומר חצי קדיש ועושים מי שברך לחתן בראשית, ומגביהים את הס"ת שלא כדרכה והיינו כשהכתב לעיני הציבור ולא לצד המגביה, וגוללים אותה.

מפטיר

קוראים לבעל מפטיר לעלות לתורה, וקוראים בפרשת פנחס 'וביום השמיני' [במדבר כט, לה - ל, א] בנוסח רגיל ולא של ימים נוראים.

לאחר הקריאה מגביהים וגוללים הס"ת, והמפטיר אומר ברכות ההפטרה, ומפטירים 'ויהי אחרי - רק חזק ואמץ' [יהושע א, א - יח].

1. במשנ"ב תרס"א, שראוי להדר שיהיה מוכתר בתורה או לפחות מגדולי הקהל. אך לא הקפידו בזה אצלנו.

יזכור

לאחר ההפטרה וברכותיה, מניחים את הס"ת על הבימה ומכריזים 'יזכור'. ונהגו שכל מי שאינו אומר יזכור יוצא מבית הכנסת.

מנהגינו לומר 'יזכור' למרות שהוא שבת.

לאחר יזכור, הקהל נכנסים שוב לביהכנ"ס, ואומרים 'אב הרחמים'.

מוסף

אנ"ש הקפידו מאוד להתפלל תפלת מוסף לפני 'שבע שעות' וכמבואר לעיל.

בתפלת טל וגשם שולחים לפני העמוד בעל תפילה אשר יודע ובקי היטב בנסח. ושליח ציבור כזה עדיף על פני בעל יארצייט שאינו בקי בנוסח, וכתפילת ימים נוראים.

הש"ץ לובש קיטל או בגד לבן כמו בימים נוראים^ס.

הש"ץ מתחיל 'יה אלי'.

אחר כך לוקח את הס"ת שקראו בו מפטיר, ואומר יהללו וכו' מזמור לדוד וכו' [כיון שהוא שבת], ומכניסים את הס"ת לארון הקודש.

הש"ץ אומר את התפילה 'קל נאמן' בלחש, ואחר כך אומר חצי קדיש בנוסח המיוחד לתפלת גשם.

ס. ראה 'שיח שרפי קודש' חלק א' סימן שכ"ב וסימן שכ"ג.

ע. לפי מנהגנו המקורי היה החזן מנגן בעצמו, הואיל והיא תפילה מיוחדת לש"ץ בלבד, ובמזמן הזמן נשתרבו המנהג שהציבור משוררים עמו.

מכריזים 'משיב הרוח ומוריד הגשם'.

מתפללים מוסף של יו"ט ומוסיפים מה ששייך לשבת. ואומרים 'משיב הרוח ומוריד הגשם'.

חזרת הש"ץ ותפלת גשם

פותחים הארון לפני חזרת הש"ץ. החזן מתחיל חזרת הש"ץ בנוסח המיוחד לתפילת גשם עד 'מושיע ומגן', וממשיך 'אף ברי וכו', ברוך וכו' רב להושיע, יטריח עד הגשם. ומדלגים אפיק וכו'. וממשיך הש"ץ: אלו' ואלו' אבותינו זכור אב וכו'*. עד שאתה וכו', ואז הש"ץ אומר שאתה וכו', והקהל אומר 'לברכה ולא לקללה', והש"ץ אומר לברכה וכו' והקהל עונה אמן וממשיך לחיים וכו', והש"ץ אומר לחיים וכו' והקהל עונה אמן וממשיך לשובע וכו', והש"ץ אומר לשובע וכו' והקהל עונה אמן. וסוגרים הארון.

ואחר כך ממשיך הש"ץ מכלכל וכו' בניגון של יו"ט. בכתר מוסיפים 'אדיר אדירנו'. אם יש כהן העולה לנשיאת כפים - אומרים הקהל לפני ותחזינה 'ותערב' עד קדמוניות, והש"ץ מסיים ברוך וכו' שאותך לבדך וכו'. אבל אם אין כהן, אין אומרים ותערב.

אחר חזרת הש"ץ: הש"ץ אומר קדיש תתקבל. קוה וכו' וקדיש דרבנן. עלינו וקדיש יתום. אנעים זמירות וקדיש יתום.

פ. כן נהגו באומן ובירושלים.

צ. לפי מנהגנו המקורי היה החזן אומר כל זה לבדו, ובמשך הזמן נשתרבו המנהג שהציבור משוררים עמו.

באומאן היו אנשי שלומנו מתאספים קודם מנחה של יום חג שמיני עצרת, ושרו זמירות וניגונים ודיברו מרבינו, והיה אז עת דביקות ונעימות.

מנחה של יו"ט ושבת

סדר קרבנות, אשרי, ובא לציון, חצי קדיש, ואז הש"ץ מתעטף בטלית. ואומרים 'ואני תפלתי'. ואומרים ויהי בנסוע וכו' כמו בכל שבת.

קריאת התורה בפרשת בראשית.

תפלת יו"ט ומוסיפים מה ששייך לשבת, ואומרים 'משיב הרוח'. חזרת הש"ץ, לדוד ה' אורי, קדיש תתקבל, עלינו, קדיש יתום.

ערבית מוצאי יו"ט

מתחילים למנצח בנגינות מזמור שיר וכו', הש"ץ אומר חצי קדיש, ואומרים והוא רחום, ברכו, ומתפללים מעריב של חול. ואומרים משיב הרוח. אך ממשיכים לומר 'ותן ברכה'.

אחרי תפלת הלחש: הש"ץ אומר קדיש תתקבל. ואומרים שיר למעלות וקדיש יתום, ברכו, עלינו וקדיש יתום.

תיכף אחר מעריב היו מאנ"ש שעשו סגולה של הרב מבארדיטשוב זי"ע שקובעים המחירים לכל השנה בזול גדול כסגולה לשפע ופרנסה (רבי הערש לייב ליפל היה עורך ה'מכירה' בציבור מידי שנה, ור' שמואל צ'צ'יק היה אומר גראמען נאים בתוך כך)

הקפות שניות

בארץ ישראל נוהגים לעשות 'הקפות שניות' במוצאי שמחת תורה, וכסדר ההקפות ביום, ובכלי זמר.

הימים אחרי סוכות עד ר"ח חשון

אין אומרים תחנון בשחרית ובמנחה. אבל אומרים 'למנצח' חוץ מאיסרו חג, שאין אומרים למנצח. ובשיר של יום, מתחילים בית יעקב ולא תפילה לדוד.

ימי שני וחמישי - אין אומרים תחנון ולא והוא רחום. אבל אומרים 'אל ארך אפים' לפני הוצאת הס"ת. אחרי קריה"ת אין אומרים את היהי רצון.

בערב ר"ח חשון - אין אומרים יום כיפור קטן.

